

náš vidiek 3-4/2025

štvrtročník
ročník XXII.

ČASOPIS VIDIECKEHO PARLAMENTU NA SLOVENSKU

LÍDERKY ROKA 2025

strany 4–12

OBEC
ŽUPČANY

**Naši ovčiari
dodržiavajú
tradície**

strany 13–14

**Mobility Vidieckeho
parlamentu mladých
v Európe i doma**

strany 18–26

SLOVENSKÝ VIDIECKY
PARLAMENT

MINISTERSTVO
CESTOVNÉHO RUCHU
A ŠPORTU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Realizované s finančnou
podporou Ministerstva
cestovného ruchu a športu
Slovenskej republiky

Obsah

- 4 Prečo Vidiecka žena roka – Líderka roka?
- 5 24. ročník súťaže Vidiecka žena roka – „Líderka 2025“
- 9 Však je ten slovenský svet krásne prepojený!
- 11 „Ženy a potraviny – srdce slovenského vidieka“
- 13 Naši ovčiari dodržiavajú svoje tradície
- 15 20. výročie založenia spolku Únia slovenských organizácií v Maďarsku
- 15 Seminár: „Čo nás čaká v slovenskom poľnohospodárstve“
- 16 Medzinárodná konferencia „Zdravá pôda ako základ zmeny“
- 17 Konferencia Krajina – Človek – Kultúra
- 18 Výmena skúseností: mladí na vidieku v pohybe
- 20 Európsky samit vidieckej mládeže 2025 vo Valči: hlas vidieckej mládeže v centre Európy
- 21 Mládež v akcii pre prírodu a duševnú pohodu v Hokovciach
- 23 Vidiecky parlament mladých na Slovensku v Bosne a Hercegovine
- 25 Neformál bez hraníc: citlivé témy naprieč Českom a Slovenskom
- 27 Európsky vidiecky parlament

náš vidiek

Ročník: XXII.

Číslo: 3-4/2025

ISSN: 1339-1542

Vydavateľ:
Občianske združenie
Vidiecky parlament na Slovensku
Kapitulská 13
974 01 Banská Bystrica
mobil: 0905 498 405
e-mail: vipa@vipa.sk
maria.behanovska@gmail.com
www.vipa.sk

Vychádza štvrťročne pre vnútornú potrebu organizácie. Nepredajné.

Náklad: 1000 ks

Uzávierka nasledujúceho čísla:
20. decembra 2025

Redakčná rada:

Ing. Mária Behanovská,
doc. Ing. Miroslav Habán, PhD,
Ing. Karol Herian, CSc
doc. Ing. Jozef Húska, CSc.

Grafická úprava a ilustrácie:

Ing. arch. Pavol Borodovčák

Tlačiareň:

Róbert Jurových – NIKARA, Krupina

Príspevky sú zverejňované tak, ako boli zaslané autormi a neprešli jazykovou úpravou.

Fotka na titulnej strane:

Vítazky súťaže Vidiecka žena – Líderka roka 2025 na slávnostnom vyhodnotení v obci Župčany

Blahoželáme k sviatku vidieckych žien

Deň 15. október ako Svetový deň vidieckych žien bol vyhlásený Valným zhromaždením OSN v roku 2007. Jeho myšlienka vznikla už v roku 1995 na Štvrtej svetovej konferencii o ženách v Pekingu, kde sa zdôraznila potreba uznať úlohu vidieckych žien v boji proti chudobe a zabezpečení potravinovej bezpečnosti. Tento deň je venovaný ženám, ktoré žijú a pracujú na vidieku s cieľom poukázať na ich význam v poľnohospodárstve, v zabezpečovaní potravín, v starostlivosti o rodinu a komunitu, ako aj na potrebu zlepšenia ich postavenia v spoločnosti.

Z histórie vieme, že existujú stovky žien, ktoré sa dokázali presadiť napriek okliešteným právam v patriarchálnej spoločnosti a navždy tak zmenili históriu Slovenska. Vzopreli sa predpísanému osudu a vytvorili si vlastnú, unikátnu cestu.

Vieme si spomenúť na Slovenské ženské osobnosti v literatúre sú to autorky ako Božena Slančíková-Timrava, Terézia Vansová, Ľudmila Podjavorinská, Margita Figuli či Jana Bodnárová.

Naším cieľom je zjednotiť sa pri riešení bežných problémov a zatriktívniť vidiecke miesta a povolania pre usadené vidiecke obyvateľstvo a pre nových alebo potencionálnych nováčikov. Lepšie čeliť existujúcim a novo sa otvárajúcim výzvam na vidieku, posilniť postavenie vidieckych obyvateľov a vidieckych oblastí. Chceme prekonať tradičné sektorové myslenie a pretaviť ho do spoločného úsilia zjednocujúceho rôznych aktérov pod spoločným cieľom.

Vidiecky parlament pri tejto príležitosti každý rok organizuje súťaž „Vidiecka žena – Líderka roka“, ktorej cieľom je ohodnotiť prácu vidieckych žien.

Príjemné roky prežiť na vidieku.

Ing. Mária Behanovská

Prečo Vidiecka žena roka – Líderka roka?

Je veľa žien, ktoré svojou prítomnosťou v prostredí, v ktorom pôsobia, kde žijú, robia život krajším. Určite sa o to veľmi snažia. Niektoré majú svoju rodinu, deti a domácnosť. Sú to napríklad dôchodkyne, ktoré by sa mohli už len venovať a tešiť sa zo svojich vnúčat. Ony však popri tom stihajú rôzne iné aktivity. Patria sem mamičky na materskej dovolenke, slobodné ženy bez rodiny, starostky, úradníčky, živnostníčky alebo ženy, ktoré sú zamestnané v najrôznejších oblastiach. Berieme ich ako samozrejmosť – sú to naše susedky, mamy, kolegyne. Ale to, čo pre svoje okolie a komunitu robia, nie je samozrejmosťou. Robia to vo svojom voľnom čase, na úkor svojej rodiny, dobrovoľne. Stretávame ich takmer na všetkých kultúrnych alebo športových akciách v obciach. Sú tam, kde sa konajú výstavy. Venujú sa deťom v rámci ich mimoškolských aktivít, organizujú výlety pre dôchodcov. Záleží im na tom, aby sa ľudia neuzatvárali pred ostatnými, aby sa stretávali a aby „obec žila“. Sú pre svoje okolie zdrojom energie, dobrých nápadov. Šíria dobrú náladu, inšpirujú ostatných. Preto v rámci osláv Svetového dňa vidieckych žien aspoň touto formou sú odmeňované morálne, ale aj rôznymi cenami, šikovné vidiecke ženy – líderky a je zviditeľnená ich výnimočnosť

Vidiecky parlament organizuje konferenciu Ženy do voza aj do koča spojenú s vyhlásením výsledkov súťaže Vidiecka žena – Líderka roka od roku 2002 na rôznych miestach po celom Slovensku.

Vidiecky parlament vznikol v roku 1999 a je občianskym združením (OZ). Cieľom OZ je podporovať integrovaný rozvoj v regiónoch odbornými aktivitami, advokáciou a informačno-komunikačnými aktivitami, najmä formou dialógu vedeného na národnej úrovni a založeného na identifikácii potrieb. Od roku 2000 OZ Vidiecky parlament zvoláva každé dva roky Fórum vidieka, aby formulovalo návrhy politiky trvalo udržateľného rozvoja vidieka a stratégie na najbližšie dva roky. Určuje priority, ktorým sa treba venovať do ďalšieho fóra. Od roku 2003 vydáva štvrťročné vidiecky časopis „Náš vidiek“, ISSN

1339-1542. OZ sa zúčastnilo kampaní Európskeho vidieckeho parlamentu (ERP) a zasadnutí ERP (2015, 2017, 2019, 2021, 2023). Je členskou organizáciou AISBL Partnership for Rural Europe (PREPARE). OZ Vidiecky parlament realizoval desiatky projektov a bol partnerom v projektoch domácich aj medzinárodných. Je partnerom národnej súťaže pre obce „Dedina roka“ organizovanej Slovenskou agentúrou životného prostredia v Banskej Bystrici, kde jedným z kľúčových kritérií hodnotenia kvality obce je živý medzigeneračný dialóg.

Ambíciou platformy Slovenský vidiecky parlament je zhromažďovať vidieckych aktivistov z celej krajiny, poskytnúť im relevantné informácie o rozvoji vidieka a prizývať ich k spolupráci.

24. ročník súťaže Vidiecka žena roka – „Líderka 2025“

Svetový deň vidieckych žien bol vyhlásený v roku 1995 na pekinskej konferencii venovanej problematike žien. Tento deň sa oslavuje pod záštitou OSN a je príležitosťou na uznanie práve vidieckych žien. Na Slovensku VIPA organizuje od roku 2002 v tento deň konferenciu pre ženy a vyhlasuje výsledky súťaže Vidiecka žena roka – Líderka.

Medzi nami žijú ženy z vidieka s výnimočnými schopnosťami, sú nevyčerpatelnou studnicou energie, inšpirácie, motivácie, nadšenia a nápadov. Áno, väčšinou ich berieme ako samozrejmosť. Tieto ženy pritom svojou prítomnosťou a pôsobením obohacujú život na vidieku a robia ho aktívnejším.

KATEGÓRIE:

Vidiecka žena roka – Líderka roka – Aktivistka:

PhDr. Martina Krempaská

Vidiecka žena roka – Líderka roka – Politická:

Ing. Rita Pasztorová

Vidiecka žena roka – Líderka roka – Podnikateľka:

Ing. Anna Hríbiková

Vidiecka žena roka – Líderka roka – Remeselníčka:

Daniela Štureková

Celkové víťazky Líderky roka 2025

Mimoriadne ocenenie Ministerstva cestovného ruchu športu Slovenskej republiky:
Mária Zálešáková

Mária Zálešáková je vlastníčka Rodinného penziónu v Hornej Maríkovej, Trenčiansky kraj. Od roku 1993 začala podnikáť vo vidieckej turistike, vtedy ešte s manželom, s ktorým vychovali 3 synov. Pracuje vo vidieckej turistike dodnes už 30 rokov. Vlastní Horský hotel Eva Mária, kde poskytujú ubytovanie a stravu. Počiatočné investície si požičala z banky, ktoré vďaka tvrdej každodennej práci postupne posplácala. Manžel po dvoch rokoch rekonštrukcie penziónu zomrel, pomáhali jej synovia s rodinami. Žiaľ, nebola úspešná pri získaní finančných prostriedkov z EÚ. Spolupracuje s viacerými združeniami, kde sa aj rekvatifikovala na prácu a služby v turizme. Preto by bola rada, keby sa aj ďalší ľudia na vidieku zapojili

Mária Zálešáková preberá Mimoriadne ocenenie

Nominované ženy v kategórii Žena politička

do tejto činnosti, hlavne za pomoci štátu a škôl. To je jedna z možností záchrany vidieka. V cestovnom ruchu pôsobi od r. 1993. Svojou svedomitou a ťažkou prácou bola vzorom. Je poradkyňou a konzultantkou pri zakladaní rodinných penziónov po celom Slovensku.

Aktivistka: PhDr. Martina Krempaská

PhDr. Martina Krempaská, admin. pracovníčka na OÚ Župčany, PSK

Jej práca ďaleko presahuje rámec pracovných povinností. S nasadením organizuje kultúrno-spoločenské podujatia, ktoré spájajú obyvateľov obce a posilňujú komunitného ducha. Okrem toho spolupracuje na obecných novinách, kde píše reportáže a články, čím približuje dianie v obci všetkým obyvateľom. Aktívne sa podieľa aj na tvorbe a písaní projektov pre obec i pre Úniu žien, vďaka čomu sa darí prinášať nové podujatia, podporovať tradície a zlepšovať život v komunite.

Je tiež autorkou knihy „Potulky Župčanmi“, v ktorej uchováva a pripomína históriu, tradície a krásu obce. Jej tvorivosť a odhodlanie prispievajú k zachovaniu kultúrneho dedičstva pre budúce generácie. Je aktívna, kreatívna a vždy ochotná pomôcť tam, kde je to potrebné. Ako členka Únie žien podporuje a rozvíja aktivity, ktoré zlepšujú život v obci, a motivuje ostatných k spolupráci.

Politická Ing. Rita Pasztorová

Ing. Rita Pasztorová, starostka v Malej nad Hronom, NSK

Starostkou je 15 rokov. Obec má 366 obyvateľov. Veľakrát svoj voľný čas strávi pri vypracovaní projektov, z ktorých finančnej pomoci úspešne zrekonštruovala všetky obecné budovy, ako kultúrny dom, materská škôlka, obecný úrad, dom smútku, obecnú knižnicu. Vzdelávanie, všestranná pomoc a spájanie komunity je pre ňu prvoradou činnosťou, preto je v obci bohatý kultúrny život. Pani starostka je výnimočná aj tým, že je predsedkyňou poľovníckeho združenia PZ Lipa, kde 9 rokov aj aktívne poľuje a viackrát ročne šíri poľovnícku osvetovú činnosť v školách, z čoho vznikli aj 2 fotoknihy.

Podnikateľka Ing. Anna Hríbiková

Ing. Anna Hríbiková, SZČO, Telgárt, BBSK

V roku 1987 si manželia Hríbikovci kúpili rodinný dom, začali prerábať na bývanie a jedno poschodie na ubytovanie v súkromí. V roku 1990 vznikol prvý rodinný penzión na Slovensku. Prvými hosťami boli Belgičania. Sledujúc trendy v gastronómii a hotelierstve v západnej Európe sa penzión postupne stal obľúbenou destináciou pre mnohých zahraničných, ale aj domácich hostí. Deti pokračujú v tradícii rodičov. Prostredie penziónu zároveň ovplyvnilo aj život piatich detí, ktoré majitelia vychovávali priamo v penzióne. V penzióne poskytujú aj stravovanie zamerané hlavne na domácu kuchyňu. V tomto roku zakúpili pekáraň, pečú chlieb pre návštevníkov, ale aj pre obyvateľov obce.

Nominované ženy v kategórii Žena podnikateľka

Nominované ženy v kategórii Žena aktivistka

Remeselníčka Daniela Štureková

Daniela Štureková, rezbárka zo Zubrohlavy, ŽSK

Už dlhodobo pôsobí v obecnom zastupiteľstve. Vždy je ochotná priložiť ruku k dielu. Jej veľkou vášňou a zároveň poslaním je rezbárstvo, tvorí originálne a krásne diela, ktoré nesú jej rukopis a vyžarujú úprimný vzťah k prírode a tradícii. Všetky svoje diela robí s láskou a bez nároku na odmenu, pretože ich veľmi často darúva ďalej. V miestnej kaplnke za Kýčerou je možné vidieť viacero jej prác, ktoré tvoria nezameniteľnú súčasť duchovného a kultúrneho dedičstva obce. Naposledy venovala svoje rezbárske dielo aj včelnici v Zubrohlave. Pomohla aj (Teamu SNOV), vždy s úsmevom a ochotou, bez ohľadu na okolnosti.

Zástupcovia organizátorov a partnerov podujatia v hľadisku

REAKCIE LÍDERIEK

PhDr. Martina Krempaská: V Župčanoch, 17. 10. 2025 Nominácia, aj samotné ocenenie boli pre mňa veľkým prekvapením. Nerátala som s tým, že sa ocitnem na pódii medzi víťazkami. Keď pani Behanovská vyslovila moje meno miešala sa vo mne obrovská radosť, hrdosť, no zároveň som pociťovala aj záväzok voči ostatným pokračovať v tom čo robím, či dokonca sa v tom zlepšiť. Bolo mi ctou byť medzi nominovanými a ocenenými dámami, určite pre každú z nás to bol neopakovateľný zážitok počas ktorého sme načerpali množstvo energie a motivácie do ďalšej práce. Konferencia bola miestom kde sme sa cítili akceptovaní, docenení, získali sme nové priateľstvá, informácie a určite aj túžbu napredovať.

Rita Pásztorová: Musím sa úprimne priznať, že som potrebovala trošku času, kým som si uvedomila, že som naozaj víťazkou kategórie „žena-politička“ v takej prestížnej súťaži, ako je súťaž „Vidiecka žena-Líderka roka 2025“. Zúčastniť sa na takom významnom, dôležitom, krásnom a na veľmi vysokej úrovni organizovanom podujatí bolo pre mňa obrovskou ctou. Konferencia s názvom „Ženy do voza aj do koča“ bola so svojim pestrým programom jednoducho fantastická. Témy prednášok boli pútavé, zaujímavé a prednášatelia boli ozajstní odborníci. Panelová diskusia s názvom „Sila reakcie: Vidiecke ženy v meniacom sa svete“ ma tiež veľmi zaujala a odpovede diskutujúcich žien vo mne zanechali hlboký dojem. Bola som veľmi nadšená, keď som v rámci programu mohla spoznať aj históriu a pamätihodnosti takej krásnej obce, ako je obec Župčany. Čo sa týka slávnostného vyhlásenia výsledkov súťaže, tak by som si ani vo sne nemyslela, že môžem byť víťazkou kategórie, v ktorej som bola nominovaná. Keď ste vyhlásili moje meno, pani Behanovská, tak som tomu ani nechcela uveriť. Pri tom, ako som kráčala na javisko, vo mne prebiehali neopísateľné pocity. Toto ocenenie som prijala s obrovskou pokorou a viem, že ma bude motivovať ešte k väčšej pracovnej húževnatosti a k dosiahnutiu ešte významnejších a väčších pracovných cieľov. Som nesmierne šťastná, že ma hodnotiacia komisia vybrala za vhodnú kandidátku a bolo mi udelené toto významné ocenenie. Veľmi pekne ďakujem za tento výnimočný deň, plný nezabudnuteľných zážitkov.

Daniela Štureková: Dobrý deň, ešte raz úprimne ďakujem za ocenenie, ktoré pre mňa veľa znamená. Keď som počula svoje meno, najskôr som tomu nechcela veriť. Potom sa mi však naplnili oči slzami, keď som si v duchu prešla všetku tú niekedy náročnú prácu s drevom a pílou, často v nepriaznivom počasí. V tom momente som si hlboko uvedomila, že sú okolo mňa ľudia, ktorým na mne skutočne záleží a ktorí mi chcú zo srdca poďakovať.

Mária Zálesáková: Reakcia na ocenenie Líderka roku 2025 a zvláštnu cenu ministerstva CR

Je to už veľmi dlhá doba 32 rokov, čo som začala snívať o premene Marikovskej doliny na tzv. „malé Švajčiarsko“. Z časti sa mi niečo splnilo, ale k veľkej premene nedošlo. Viac ako polovica mladých ľudí odišlo za prácou preč. Zostal prázdne osady, ktoré sa premenili na chaty pre ľudí z mesta. Čo sa týka ubytovania a služieb u nás, tiež by bolo potrebné rozširovať a inovovať. Je potrebné aby došlo aj k prirodzenej medzigeneračnej zmene myslenia obyvateľov. A vytvorenie ponuky produktu a služieb CR v regióne. Vďaka účasti na programoch pre rozvoj vidieka CR VT som mala možnosť vidieť služby aj v zahraničí kde využívajú služby VT najmä obyvatelia miest a veľkomiest v regióne. A kde CR poskytuje možnosť zamestnania sa v blízkom regióne.

Príhovor Márie Zálesákovvej

Ešte raz by som sa chcela poďakovať všetkým, ktorí ma nominovali za líderku roka 2025 v cestovnom ruchu vo vidieckej turistike. Dúfam, že sa ešte dožijem aj ďalších premien, ktoré budú v mojej vízií ďalej pokračovať. Zároveň by som chcela poďakovať celej mojej rodine, Ferkovi Machovi SZVTA OOCR a Márii Behanovskej z VIPA za cenné informácie, dlhoročnú podporu a spoluprácu.

Minivýstava drôtených umeleckých predmetov a šperkov Andrey Ertlovej

Však je ten slovenský svet krásne prepojený!

„My veríme, že túto nádheru ďalšie pokolenia vždy zachovajú!“ – zaznel odkaz z Hymny vidieka v prednese DFSK Záborského, myšlienka, ktorá sa niesla ako niť celou akciou organizovanou s Vidieckym parlamentom medzi inými aj dlhodobým partnerom Úniou slovenských organizácií v Maďarsku.

Akcia usporiadaná pri príležitosti Svetového dňa vidieckych žien (15. októbra) sa v tomto roku konala 17. októbra už po 24. raz vo vidieckej obci Župčany, úzko spätých s Jonášom Záborským, ktorý prišiel na faru 13. marca 1853. V tom čase patrila obec medzi najchudobnejšie osady Šariša s miešaným náboženským zložením (337 katolíkov, 13 gréckokatolíkov a 26 evanjelikov) – dozreli sme sa to z výstavy

nainštalovanej v kúrii od jej autora, Mgr. Erika Ondriju, PhD., pracovníka Spoločnosti pre výskum dejín východného Slovenska. Túto osobitosť bolo možné pozorovať aj v miestnom kostole – budova niesla evanjelický štýl, zatiaľ čo jej zariadenie už malo katolícke prvky. Zaujímavosťou bolo aj to, že na strope sa nachádzajú starodávne maľby, kým na bočných stenách sú diela súčasných maliarov. Napriek tomu všetkému v kostole panovala harmonická atmosféra.

Účastníci konferencie

Ale nemyslíme si, že obec zostala na úrovni chudoby! Postupne sa rozvíjala, a napokon sme sa mohli zoznámiť s miestnou firmou vyrábajúcou zdravotné ortopedické matrace v slovensko-talianskej spolupráci – presnejšie, ide o „dieťa“ zmiešaného manželstva. Je to malebná obec s topoľovou a lipovou alejou, pozostávajúcou z päťdesiatich stromov, v súčasnosti pod vedením starostu Mgr. Martina Dluhoša.

Vráťme sa však k samotnej akcii – ku konferencii „Ženy do voza aj do koča!“, spojenej s vyhlásením výsledkov súťaže Vidiecka žena – Líderka roka 2025. Najprv by som sa však trochu odklonila od témy žien a vyzdvihla by som ďalšiu hodnotu a poslanie akcie a hlavného organizačného tímu pod vedením Márie Behanovskej. Práve preto aj naša päťčlenná delegácia Dolnozemskej oblasti krajanov z Maďarska (Matej Kesjár, Hajnalka Krajcsóvcová, Noémi Csicsely, Adam Kesjár, Ármín Kabai) vycestovala spolu s tromi mladými študentmi, keďže hlavný organizátor úzko spolupracuje s nastupujúcou generáciou. Okrem každodennej spolupráce s Vidieckym parlamentom mladých na Slovensku sa zapája aj do európskeho diania a podporuje efektivitu slovenského vidieka napríklad aj prostredníctvom programu Erasmus. Na konferencii sa zúčastnili aj študenti lesníctva z Nemecka, a profesionálne nás obsluhovali študenti SSOŠ Mladost z Prešova. Naši mladí nadviazali s nimi kontakty. Medzinárodný charakter konferencie sa prejavil aj tým, že medzi partnermi boli zástupcovia z Bulharska a Maďarska. Program bol pestrý a interaktívny – po jednotlivých prednáškach sa publikum zapájalo otázkami či príspevkami. Prednášky odznali od odborníkov na témy: Potraviny a ženy – srdce slovenského vidieka, Interpretácia kultúrneho dedičstva prostredníctvom rozprávania príbehov, Od tradície k inovácii: ženy ako most medzi dedičstvom a budúcnosťou vidieka, Stav EÚ a aktuálne výzvy rozvoja vidieka. K tejto poslednej prednáške položil náš mladý účastník Ármín Kabai otázku prednášateľovi Ing. Ivanovi Štefancovi, MBA, PhD., týkajúcu sa úlohy a hraníc umelej inteligencie v súčasných procesoch. Esencia odpovede prednášateľa znela: umeľá inteligencia môže analyzovať, rozoberať a pomáhať najmä z hľadiska úspory času, no posledné rozhodnutia musí vždy vykonať človek sám – umeľá inteligencia ich nemá preberať. Okrem prednášok prebehla aj panelová diskusia na tému Sila reakcie: Vidiecke ženy v meniacom sa svete, so zástupcami

verejnej správy a neziskových organizácií. Z publika odznalo viacero zaujímavých príspevkov.

Bolo naozaj podnetné zoznámiť sa s takou širokou paletou pohľadov na tému – v spoločnosti popredných odborníkov, ale aj aktívnych žien z praxe. Kľúčové myšlienky zneli: obnova hrdosti na lokálne územie, spoliehanie sa na vlastnú komunitu, lokalpatriotizmus – spolupráca – spolupatričnosť, prístup k informáciám a vzájomná komunikácia, budovanie mostov medzi vidiekom a mestom, medializácia tém pre širokú verejnosť.

A nakoniec zablahožejame víťazkám súťaže Vidiecka žena roka 2025 v kategóriách: aktivistka – PhDr. Martina Krempaská (Župčany, PSK), podnikateľka – Ing. Anna Hríbková (Telgárt, BBSK), politička – Ing. Rita Pasztorová (Malá nad Hronom, NSK), remeselníčka – Daniela Štureková (Zubrohla, ŽSK). Mimoriadne ocenenie Ministerstva cestovného ruchu a športu SR – Mária Zálesáková (Horná Maríková, TNK).

A malá zaujímavosť pre mňa ako Čabánku: keď som si pozerala malú výstavu výrobkov niektorých predošlých líderiek, ako aj panely so základnými informáciami o víťazkách, na jednom paneli ma zaujalo niečo veľmi známe.

Viete, čo sú frkakule? Vyrába ich Klub žien vo Vinosadoch pod vedením líderky roka 2022 Mgr. Ivany Juráčkovej. Zachovávajú tradície aj vo výrobe tradičnej gastronómie, napríklad pri príprave frkakúl – cestoviny skrútené na ostrú drevenú paličku na vrúbkovanej doštičke, ktorá sa používala a stále používa ako závrka do svadobnej polievky.

Áno, milý čitateľ, to sú naše čabianske brdovce – gágorčeky!

Však je ten slovenský svet krásne prepojený!

„Ženy a potraviny – srdce slovenského vidieka“

Pripomíname si dva významné sviatky, ktoré sa svojím poslanstvom nádherne dopĺňajú: **Svetový deň potravín** a **Medzinárodný deň vidieckych žien**.

Pripomínajú nám, že jedlo nie je samozrejmosť, ale dar, ktorý si vyžaduje starostlivosť, múdrosť a úctu. A že ženy – obzvlášť tie, ktoré žijú a pracujú na vidieku – sú často tichými hrdinkami, ktoré tento dar každodenne uchovávajú a odovzdávajú ďalej.

Jednoducho povedané: potraviny spájajú ľudí a ženy udržiavajú vidiek pri živote.

Tento rok je navyše výnimočný tým, že si pripomíname 80 rokov od založenia Organizácie Spojených národov – spoločenstva, ktoré vzniklo po druhej svetovej vojne s víziou mieru, spolupráce a solidarity.

Dnes túto víziu potrebujeme udržiavať pri živote viac ako inokedy.

Práve v rámci OSN pôsobí aj Organizácia pre výživu a poľnohospodárstvo (FAO), kde som kedysi pôsobila. Každý rok si pripomíname, že svet stojí pred obrovskými výzvami, ako sú klimatické zmeny, ozbrojené konflikty, plytvanie potravinami či rastúce nerovnosti. A zároveň zdôrazňuje, že riešenie sa začína udržateľnými a prosperujúcimi potravinovými systémami, ktoré chránia prírodu, dávajú spravodlivú odmenu poľnohospodárom a zabezpečujú dostupné a kvalitné potraviny pre každého. Zdravé

Hostky v panelovej diskusii na tému „Sila reakcie: Vidiecke ženy v meniacom sa svete“

potraviny sú základom zdravia národa.

Keď som vo FAO pôsobila, hnacím motorom pre mňa boli práve ženy na vidieku, ktoré nasycujú svet. Po mojom odchode sa zmenilo strategické smerovanie FAO a ženy sa dostali medzi hlavné priority. Vtedy som pochopila, že aj jeden človek môže zmeniť svet. Aj keď sa to zdá nemožné, vytrvalosť prináša ovocie.

Slovensko je súčasťou tohto príbehu. Aj my sa musíme pýtať: ako využiť naše bohatstvo pôdy, vody a tradícií tak, aby sme nielen nasýtili, ale aj chránili budúce generácie? Máme obrovský potenciál. 45 % nášho územia tvorí poľnohospodárska pôda a 41,4% pokrývajú lesy. Otázkou však je, či ho využívame správnym spôsobom.

Slovenský vidiek je domovom viac než polovice našich obyvateľov. Je to miesto, kde sa rodia potraviny, ktoré denne nachádzame na našich stoloch – chlieb z obilníc, ovocie z našich sádov, syry a mlieko z lúk, či víno zo slnečných svahov.

Ale vidiek nie je len miestom produkcie potravín, ale aj priestorom, kde sa uchováva kultúra, tradícia, spôsob života a identita Slovenska. To, čo robí Slovensko jedinečným.

Vieme, že náš vidiek čelí výzvam, ako starnutie populácie, odchod mladých ľudí, byrokracia, ktorá komplikuje život farmárom a podnikateľom, či globalizované trhy, ktoré tlačia ceny potravín nadol. A predsa v týchto výzvach nachádzame aj veľké príležitosti rozvíjať agroturizmus, bioekonomiku a krátke potravinové reťazce.

Dovoľte mi zdôrazniť osobitný význam vidieckych žien.

Na Slovensku, rovnako ako vo svete, sú ženy často nositeľkami tradícií a hodnôt, ktoré držia rodiny a komunity pokope. Starajú sa o pôdu, vedú rodinné farmy, prevádzkujú malé penzióny a agroturistické služby, prinášajú inovatívne nápady a sú garantkami zdravých a kvalitných potravín pre svoje rodiny aj širšie spoločenstvo.

Výskumy ukazujú, že keď majú ženy prístup k zdrojom, vzdelaniu a pôde, prosperuje z toho nielen rodina, ale celá komunita. Posilnenie postavenia žien na vidieku znamená posilnenie potravinovej bezpečnosti pre nás všetkých.

Na našom vidieku už dnes vidíme množstvo inšpiratívnych príbehov.

V horských a podhorských oblastiach vznikajú rodinné farmy a penzióny, ktoré spájajú agroturizmus s ochranou prírody.

Farmárske trhy a komunitou podporované poľnohospodárstvo spájajú mestských spotrebiteľov s miestnymi farmármi, čím skracujú potravinové reťazce.

Na univerzitách sa vo výskumných projektoch, ako je PoliRuralPlus, vyvíjajú digitálne a participatívne nástroje, ktoré pomáhajú lepšie plánovať rozvoj vidieka a zapájať doň všetky skupiny obyvateľov, vrátane žien a mladých ľudí.

Tieto príklady ukazujú, že slovenský vidiek nie je odsúdený na úpadok, ale má šancu stať sa priestorom inovácií, spolupráce a hrdosti.

Ak chceme, aby slovenský vidiek napredoval, musíme sa spoločne zamerať na niekoľko kľúčových oblastí, z ktorých by som rada vyzdvihla nasledovné štyri:

- Podpora mladých farmárov a farmárov, ktorí potrebujú jednoduchší prístup k pôde, financiám, vzdelaniu a poradenstvu.
- Skracovanie potravinových reťazcov, aby slovenskí spotrebiteľia mali prístup k miestnym, čerstvým a kvalitným sezónnym produktom.
- Digitalizácia a inovácie umožňujúce využitie moderných technológií, vrátane umelej inteligencie, na podporu poľnohospodárstva a regionálneho rozvoja.
- Budovanie mostov medzi mestom a vidiekom s cieľom dosiahnuť spravodlivé ceny potravín, vzájomnú úctu a spoluprácu.

Dovoľte mi zakončiť obrazom budúcnosti, ktorý sa črtá aj vo Vízii atraktívnejšieho vidieka do roku 2040, ktorú sme spoločne vypracovali a ktorá sa neustále aktualizuje. Naša spoločná vízia je vidiek, kde chcú mladí ľudia zostať žiť, kde sa spája tradícia s inováciou, kde ženy a muži spolu tvoria silné komunity, a kde kvalitné slovenské potraviny sú základom zdravého života pre všetkých.

Svetový deň potravín a Medzinárodný deň vidieckych žien nám pripomínajú, že táto budúcnosť je v našich rukách.

Každý z nás môže prispieť tým, že podporíme miestne farmy, vyberieme si slovenský chlieb, jablko či syr, alebo tým, že si všimneme a oceníme prácu žien, ktoré stoja za týmito produktmi. Dnes sme sa tu stretli, aby sme spoločne vzdali úctu a poďakovanie, nielen našim líderkam, ale všetkým ženám hrdinkám slovenského vidieka.

Ing. KAROL HERIAN CSc.

Naši ovčiarri dodržiavajú svoje tradície

Jedným významným tradičným sviatkom ovčiarov bola aj doteraz sa udržuje oslava sviatku svätého Demetra. Samotný Demeter bol kresťanský mučeník zo Solúna (v r. 306 n. l.), ktorý sa stal aj uznávaným patrónom pastierov a ovčiarov. Sviatok Demetra symbolizuje koniec tradičnej bačovskej sezóny a symbolizuje čas vďaka našej zeme a Bohu za dary prírody.

V minulosti v dňoch pred 26. októbr (sviatok sv. Demetra) sa zväžali ovce z hôr do dediny, čistili sa koliby a salaše. Bača a valasi počítali ovce, ale i vyrobené produkty a gazda prevzal účtovanie a zaplatil valachom i bačovi. Obyčajne po vyúčtovaní nasledovala „Demetrovská hostina“. Za doprovodu ľudovej hudby na píšťalkách i fujarách sa podávali tradičné jedlá ako napr. baraní guláš, jahňacie mäso, ovčí syr, bryndza i žinčica s domácim

Hudobný doprovod

Oceňovanie najlepších ovčiarov ministrom pôdohospodárstva

chlebom a to i za podpory dobrej borovičky. Dôležitým symbolom bolo aj zhasnutie ohňa. Bača na Demetra na salaši vložil do ohňa posledné polienko, všetkým poďakoval a povedal: „Oheň spať ide a bača s ním“. Potom sa všetci prežehnali a odišli z koliby. Nasledujúcu nedeľu sa slúžili i sväté omše na počesť Demetra a v niektorých oblastiach na Liptove, Orave i Gemeri sa robili aj procesie so sochou, alebo s obrazom sv. Demetra.

Naši ovčiarri si stále pripomínajú na Demetra svoje tradície a doposiaľ sa na Demetra schádzajú, bilancujú svoju činnosť v uplynulej sezóne a riešia aj aktuálne problémy pre ďalší rozvoj ovčiarstva. Tentokrát Zväz chovateľov oviec a kôz (ZCHOK) pod novým predsedom a spolumajiteľom Salaša pod Mažinhradom MVDr. Patrikom Kelom v spolupráci

Predseda ZCHOK, MVDr. Patrik Kelo

s Ministerstvom pôdohospodárstva a rozvoja vidieka (MPRV) pripravili 24. októbra na salaši vo Veľkých Teriakovciach vynikajúce tradičné oslavy Demetra. Na tejto oslave sa zúčastnilo vedenie ZCHOK a aj všetci členovia z celého Slovenska spolu so zainteresovanými organizáciami. Oslavy na svojom salaši otvoril spolunajiteľ a predseda ZCHOK pán MVDr. Patrik Kelo. Potom mali svoje prejavy najvyšší predstaviteľ Ministerstva pôdohospodárstva a to samotný minister Ing. Richard Takáč, Ing. Marek Čepko, generálny riaditeľ poľnohospodárskej agentúry i Ing. Štefan Ryba PhD., riaditeľ sekcie poľnohospodárstva. Potom nasledovalo slávnostné vyhodnotenie a ocenenie najlepších ovčiarov a aj celej rady ďalších spolupracovníkov. Na koniec vystúpili i viaceré spolupracujúce organizácie. Po vynikajúcom občerstvení mali možnosť účastníci osláv si pozrieť i samotný veľmi dobre vybavený a udržiavaný salaš s príslušenstvom. Podrobnejšie údaje zverejní ZCHOK.

Z vystúpenia predstaviteľov ministerstva odznali konštatovania súčasného stavu v ovčiarstve a hlavne prísluby zvýšenej pomoci rozvoja ovčiarstva. Je veľmi potešiteľné, že sa na Slovensku konečne zastavil neustály pokles stavov oviec. Všetci účastníci určite budú na túto oslavu dlho spomínať a hlavne sa budú tešiť na sľúbenú pomoc ministerstva pri ďalšom rozvoji nášho ovčiarstva.

ská Sobota (23,5 tis. ks), v okrese Liptovský Mikuláš (18,8 tis. ks), v okrese Banská Bystrica (17,1 tis. ks), v okrese Brezno (14,7 tis. ks) a v okrese Kežmarok (12,5 tis. ks). Ročná produkcia ovčieho mlieka je cca 120 000 ton. Časť ovčieho mlieka sa vykupuje a aj cca 950 ton ovčieho hrudkového syra. Našich ovčiarov na oslave sviatku Demetra najviac potešil prísľub ministra pôdohospodárstva Ing. Takáča o rekordnej podpore chovateľom oviec a to 17,2 miliónov Eur na budúci rok. Je to výrazná podpora, ktorá môže veľmi výrazne pomôcť našim chovateľom a zastaviť doterajší pokles stavov oviec.

Slovenská krajina je predsa ako stvorená na chov hospodárskych zvierat a najmä na chov oviec. Preto je potrebná sústavná pomoc našim farmárom, pri chove i spracovaní ovčích produktov a to aj modernizáciou výroby i spracovania ovčích produktov najmä mlieka, mäsa, ale aj ovčej vlny. Všetci účastníci určite budú na túto oslavu dlho spomínať a hlavne sa budú tešiť na sľúbenú pomoc ministerstva pri ďalšom rozvoji nášho ovčiarstva.

Záverom je potrebné sa poďakovať nášmu Zväzu chovateľov oviec a kôz a najmä domácomu hostiteľovi na Salaši pod Maginhradom MVDr. Patrikovi Kelovi za vynikajúcu oslavu ovčiarskeho Demetra, za ocenenia významných chovateľov i spolupracovníkov, za bohaté občerstvenie a za krásne prostredie. Všetci účastníci určite budú na túto oslavu dlho spomínať a hlavne sa budú tešiť na sľúbenú pomoc ministerstva pri ďalšom rozvoji nášho ovčiarstva.

Predseda stôl pri vystúpení Mareka Čepku MPRV

.....

20. výročie založenia spolku Únia slovenských organizácií v Maďarsku

Prijali sme pozvanie na slávnosť 20. výročie založenia spolku Únia slovenských organizácií v Maďarsku, ktoré sa konalo 4. októbra 2025 v Dome prírody v Slovenskom Komlóši.

Pred podujatím sme sa všetci stretli na cintoríne pri hrobe Anny Ištánovej iniciátorky založenia Slovenskej únie.

Únia slovenských organizácií v Maďarsku je dlhoročným partnerom Vidieckeho parlamentu.

Ján Pepó a Mária Behanovská na stretnutí v Slovenskom Komlóši

.....

Seminár: „Čo nás čaká v slovenskom poľnohospodárstve“

Seminár sa konal 3.10.2025 v obecnom úrade Dolná Ždaňa s programom:

- Predstavenie Národnej siete rozvoja vidieka SR a aktuálnych výziev PRV SR 2014 – 2022 a SP SPP 2023 – 2027
- Aktuálne zmeny v SP SPP 2023 – 2027
- Poľovnícky zákon v zmysle opatrenia 8 PRV SR 2014 – 2022
- Predaj z dvora – novely Nariadení vlády SR
- Kalendár povinností poľnohospodára
- Prehliadka farmy Miroslav Průčka – SHR v Dolnej Ždani

Účastníci seminára v Dolnej Ždani

.....

Medzinárodná konferencia „Zdravá pôda ako základ zmeny“

Konferencia v Kreatívnom centre SPU v Nitre spojila poľnohospodárov, poradcov, novátorov a tvorcov politík s cieľom vymeniť si poznatky, prezentovať praktické riešenia a hľadať spôsoby, ako podporiť riešenia pre zdravú pôdu a udržateľné poľnohospodárstvo.

Prednášajúci:

- ▶ Christian Holzleitner (EK, DG CLIMA)
- ▶ Ladislav Miko (poradca prezidenta ČR, prírodovedec)
- ▶ Wenzel Lobkowicz (farma Dangus)
- ▶ Gina Geola (EU – FarmBook)
- ▶ Margarita Ambar (EU CAP Network – Support Facility for Innovation and Knowledge Exchange including EIP AGRI)

Paralelné sekcie:

Po plenárnej časti nasledovali tri paralelné sekcie:

- ▶ Regeneratívne poľnohospodárstvo
- ▶ Agrolesníctvo
- ▶ Inovatívne nástroje v poľnohospodárstve

Za Vidiecky parlament sa zúčastnili Janka Mikušáková a Mária Behanovská

Konferencia Krajina – Človek – Kultúra

XXVII. ročník konferencie **Krajina – Človek – Kultúra** sa konal 1. októbra 2025 na Radnici mesta Banská Bystrica s podtitulom Hodnota krajiny. Jeho cieľom bolo poukázať na postupnú stratu vzťahu k hodnotám krajiny a uvedomenie si významu krajiny pre kultúrnu spoločnosť.

Podujatie organizovala Slovenská agentúra životného prostredia v spolupráci s Ministerstvom životného prostredia SR a Fakultou ekológie a environmentalistiky Technickej univerzity vo Zvolene.

Program podujatia bol rozdelený do dvoch samostatných blokov. Prvý blok konferencie mal formu panelovej diskusie jeho cieľom bolo zamyslenie sa nad filozofickými, psychologickými, estetickými aspektmi vzťahu človeka ku krajine, príčinami historickej zmeny týchto vzťahov; otázkami vnímania hodnôt v živote človeka všeobecne; duchovného rozmeru krajiny, identity človeka a krajiny; zmenou prístupu k využívaniu krajiny človekom pre zabezpečenie svojich potrieb ako zdroja obživy a zisku; hybnými silami zmien v krajine a ich dôsledkami.

Za Slovenský vidiecky parlament sa konferencie zúčastnili Mária Behanovská a Anna Tušimová

Diskutujúci zdôraznili nevyhnutnosť zmeny vzťahu človeka ku krajine v čase prebiehajúcich ekologických kríz, potreby zásadného paradigmatického obratu, ktorý spočíva v zmene kalkulatívneho myslenia človeka (vnímania prírody a krajiny ako zdroja) smerom k udržateľnému využívaniu krajiny a zodpovednému hospodáreniu s prírodnými zdrojmi (napr. hospodárenie s pitnou vodou) a k budovaniu komunitného života.

Dôležitým sa javí neustála odborná diskusia, vzdelávanie odbornej verejnosti, ako aj zvyšovanie povedomia širokej laickej verejnosti o jej hodnote pre človeka, o zmenách, ktoré sa v nej dejú, ako aj o dopadoch týchto premien a rizikách, ktoré plynú z nerešpektovania vzťahov a väzieb v krajine (napr. záplavy).

Slovenský vidiecky parlament na konferencii

Výmena skúseností: mladí na vidieku v pohybe

Estónska mobilita, záverečná online konferencia a príručka dobrej praxe

O PROJEKTE

Projekt „Výmena skúseností a posilňovanie úlohy mládeže vo vidieckych regiónoch“ spája tri krajiny – Slovensko (OZ Vidiecky parlament mladých na Slovensku), Česko (Národní síť místních akčních skupin ČR) a Estónsko (Estonian LEADER Union). Cieľom je zdieľať know-how o zapájaní mládeže do komunitného života a rozhodovania, posilniť sieťovanie medzi partnermi a rozšíriť praktické nástroje, ktoré

fungujú na vidieku. Medzi plánované výstupy patrí zbierka príkladov dobrej praxe, séria národných a medzinárodných stretnutí a kampaň na podporu účasti mladých.

Mobilita v Estónsku: Pilistvere, Paide a stredné Estónsko

Estónsky program sa konal v termíne 8.–13. augusta 2025 so sídlom v Pilistvere. Účastníci sa zoznámili s lokálnymi tradíciami počas Village Day, absolvovali projektové workshopy a študijnú cestu po vybraných

Členovia VPMS s certifikátmi z mobility v Estónsku

Účastníci projektu s certifikátmi

LEADER projektoch v strednom Estónsku. Súčasťou programu bol aj letný seminár estónskych miestnych akčných skupín v Nelijärve a spoločné predstavenie výsledkov projektu. Úvod mobility sa symbolicky prepoil s Opinion Festivalom v meste Paide, ktorý vytvára priestor pre občiansky dialóg.

Pre účastníkov to bola príležitosť vidieť, ako Estónsko pracuje s mládežou naprieč samosprávami a MAS, a diskutovať o prenose digitálnych a komunitných nástrojov do praxe v našich regiónoch. Návštevy priamo v teréne ukázali, že prepojenie mladých s lokálnymi aktérmi prináša konkrétne výsledky – od kultúrnych a vzdelávacích iniciatív až po drobné infraštruktúrne zásahy, ktoré zlepšujú kvalitu života na vidieku. Estonia_program2025

Záverečná online konferencia

Projekt sme uzavreli verejnou online konferenciou 22. septembra 2025 na platforme Zoom. Cieľom bolo predstaviť priebeh a prínosy projektu, vypočúť si partnerov z Estónska, Česka a Slovenska a diskutovať s hosťami o tom, ako si udržať nadviazanú spoluprácu. Program počítal s krátkym úvodom,

prezentáciami partnerov, blokom inšpiratívnych príkladov z publikácie a záverečným Q&A.

Výstup projektu: príručka s 21 príkladmi dobrej praxe

Hmatateľným výstupom je publikácia Rural Youth in Action: 21 Examples of Participation and Engagement, ktorá zhromažďuje inšpiratívne príklady, ako mladí v malých mestách a obciach oživujú komunitný život, zapájajú sa do verejných vecí a spolupracujú s MAS či samosprávami. Prináša konkrétne postupy, tipy a kontakty z Česka, Estónska a Slovenska.

Publikáciu si môžete stiahnuť na stránke projektu: vpms.sk/projects/e-vymena-skusenosti (sekcia „projekty“ – E-výmena skúseností).

Prečo to má zmysel

Skúsenosť z troch krajín ukazuje, že mladí ľudia na vidieku majú chuť prispieť – potrebujú však priestor, dôveru a praktické nástroje. Medzinárodná výmena, kontakty a prehľad fungujúcich riešení uľahčujú preniesť dobré nápady do našich obcí. Projekt preto stavil na kombináciu stretnutí v teréne, otvorených diskusií a zdieľania konkrétnych príkladov – tak, aby na vidieku pribúdalo mladých lídrov aj partnerstiev, ktoré menia veci k lepšiemu.

Workshop saunovania a ochladzovania v prírodnom jazere

Európsky samit vidieckej mládeže 2025 vo Valči: hlas vidieckej mládeže v centre Európy

26.–30. august 2025, Valča. Tretí ročník summitu priniesol odporúčania k well-beingu a medzikultúrnemu dialógu a odštartoval slovenský pilot programu Európska mládežnícka dedina.

Na Slovensko zavítal tretí ročník European Rural Youth Summit (ERYS) – medzinárodného stretnutia mladých ľudí z vidieka, pracovníkov s mládežou a rozhodovateľov. Téma „Together for Today (Spolu pre dnešok)“ zdô-

raznila duševnú pohodu mládeže a medzikultúrny dialóg ako kľúč k odolným a inkluzívnym komunitám. Podujatie sa konalo pod hlavičkou programu European Youth Village a zároveň sa tu oficiálne spustil jeho slovenský pilot.

Účastníci ERYSu vo Valči
.....

Čo je ERYs a prečo na ňom záleží

ERYs je európsky priestor pre stretnutie vidieckej mládeže s expertmi a zástupcami inštitúcií. Cieľom je rozvíjať „ekosystém“ vidieckej mládeže – prepájať iniciatívy, posilňovať zručnosti a viesť priamy dialóg s tými, ktorí tvoria politiky ovplyvňujúce život na vidieku. Tretí ročník na Slovensku nadviazal na dve úspešné edície v Rumunsku a priniesol mix interaktívnych workshopov, politického dialógu a networkingu.

Program a formát

Trojdnňový odborný program vo Valči sa skladal z otváracieho plenárneho stretnutia, tematických blokov o well-beingu a interkultúrnem dialógu, paralelných workshopov pre mladých aj profesionálov a z expertného panelu. Účastníci pracovali na podobe mládežou vedených politických odporúčaní, ktoré na záver spoločne odobrili. Súčasťou bola aj slávnostné spustenie slovenskej verzie European Youth Village – Európskej mládežníckej dediny.

Kto prišiel a čo odznelo

Do Valče prišli mladí ľudia a pracovníci s mládežou z celého kontinentu; program rátal aj s dialógom s európskymi i národnými aktérmi. V rámci interkultúrneho večera sa predstavili kultúry účastníkov, čo prirodzene doplnilo odbornú diskusiu o tému spolunažívania v rôznorodých komunitách.

Konkrétny výsledok: odporúčania pre politiku práce s vidieckou mládežou

Hlavným výstupom summitu je súbor odporúčaní k dvom prioritám:

- podpora duševného, fyzického a emocionálneho zdravia vidieckej mládeže,
- podpora medzikultúrneho porozumenia a inkluzívnych obcí.

Odporúčania vznikali v pracovných skupinách a boli konzultované s expertmi aj pozvanými hosťami. Ich cieľom je, aby sa skúsenosti mladých z vidieka premietli do národných a európskych politík.

Spustený slovenský pilot European Youth Village

ERYs 2025 bol aj miestom, kde sa oficiálne spustila slovenská verzia Európskej mládežníckej dediny – modelu, ktorý vznikol v Rumunsku a pomáha obciam systematicky pracovať s mládežou. Slovenský pilot nadväzuje na prípravu v roku 2025 a zapája obce Zubrohlava, Veľký Klíž, Svinica a Župčany.

Účastníci a partnerstvá

Na podujatí sa stretli stovka mladých ľudí z 15 krajín; na realizácii sa podieľali NIVAM – Slovenská národná agentúra Erasmus+ mládež a šport, ANPCDEFP – Rumunská národná agentúra Erasmus+ a Európsky zbor solidarity, správa programu European Youth Village (Active Development Association a Go Free) v spolupráci s OZ Vidiecky parlament mladých na Slovensku.

Mládež v akcii pre prírodu a duševnú pohodu v Hokovciach

7. – 15. september 2025, Hokovce. Medzinárodná výmena ukázala, ako príroda posilňuje mladých aj ich komunity

V rámci programu Erasmus+ (2025-1-SK02-KA152-YOU-000304959) sa uskutočnila mládežnícka výmena Mládež v akcii pre prírodu a duševnú pohodu, na ktorej sa stretli mladí ľudia z Rumunska, Francúzska, Slovenska, Turecka a Albánska. Cieľom bolo hľadať

prepojenia medzi duševným zdravím, prírodou a komunitným životom, posilniť odolnosť a motivovať účastníkov k malým lokálnym iniciatívam.

O čom výmena bola

Projekt zdôraznil, že prostredie, v ktorom žijeme, vplýva na našu psychickú pohodu. Účastníci

Sadenie stromu

sa učili rozpoznávať „ekostresory“ – obavy spojené s klimatickými a environmentálnymi problémami – a premieňať ich na konkrétne kroky v prospech komunity a krajiny. Dôraz sa kládol na jednoduché techniky podpory duševného zdravia: vedomé vnímanie, relaxáciu a čas strávený v prírode. Súčasťou bolo aj budovanie kontaktov medzi mladými z vidieka a rozvoj zručností pre spoluprácu a riešenie problémov.

Program a aktivity

Týždeň bol postavený na zážitkovom učení v prírode: sebapoznávacie cvičenia (napr. Sieť života, Šepoty lesa, Posad' sa so slnkom), práca s emóciami a odolnosťou (Búrka vo vnútri, Kruh odvahy, Ľadovec), tvorivé dielne (prírodná tvorba, upcyclácia, art terapia) a skupinová príprava malých ekologických projektov pre domáce prostredie. Nechýbali terénne návštevy – Lišov múzeum, Dudince a Krupina – a tri večery venované spoznávaniu kultúr zúčastnených krajín.

Kto sa zapojil

Výmenu hostil Vidiecky parlament mladých na Slovensku spolu s partnermi z Turecka, Rumunska, Francúzska a Albánska. Každú skupinu tvorili mladí vo veku 16 – 25 rokov s vedúcim skupiny; osobitný dôraz sa kládol na zapojenie mladých z vidieka a z prostredí s menšími príležitosťami.

Čo si účastníci odniesli

Výmena priniesla praktické nástroje na znižovanie stresu, lepšie porozumenie súvislostiam medzi prírodou a duševným zdravím a konkrétne miniplány aktivít pre rodné obce. Zmyslom bolo posunúť sa od úzkosti k činu – od pomenovania problému k malým, uskutočniteľným krokom v komunite.

Čo na to účastníci?

„V prírode som spomalila a znovu sa napojila sama na seba. Uvedomila som si, aké dôležité sú dobré vzťahy v skupine – dáva to energiu aj chuť konať.“

„Tábory v lese a spoločné dielne ma naučili, ako žiť harmoničkejšie s prírodou. Vďaka meditáciám som si viac uvedomoval vlastné prežívanie.“

„Skupinové aktivity a tvorivé dielne podporili spoluprácu a zodpovednosť. Odchádzam s priateľstvom a nápadmi, ktoré chcem doma rozbehnúť.“

Workshop Komunitný les

JAKUB DVORSKÝ

Vidiecky parlament mladých na Slovensku v Bosne a Hercegovine

Spoločná výmena skúseností pre rozvoj vidieka

V dňoch 5.–8. októbra 2025 sa Vidiecky parlament mladých na Slovensku (VPMS) zúčastnil expertného stretnutia v Bosne a Hercegovine. Aktivita bola súčasťou projektu „Transfer of Experience in Rural Renewal and Development from V4 countries to Bosnia and Herzegovina“ (Prenos skúseností vo vidieckej obnove a rozvoji z krajín V4 do BaH), ktorý je podporený Medzinárodným vyšehradským fondom (International Visegrad Fund – IVF).

Cieľom projektu je posilniť výmenu skúseností medzi krajinami Vyšehradskej štvorky a Bosnou a Hercegovinou, prispieť k obnoveniu miestnych akčných skupín (LAGs), podporiť udržateľný rozvoj vidieka a prepojiť princípy cirkulárnej ekonomiky s cestovným ruchom a komunitným rozvojom.

Návštevy, inšpirácie a nové pohľady

Program stretnutia sa konal v regióne Banja Luka, Laktaši a Gradiška a zahŕňal sériu odborných návštev, diskusií a výmeny skúseností. Od prvého dňa sa účastníci ponorili do tém ako sociálne podniká-

Návšteva na včelej farme

nie, ekologické hospodárenie, spolupráca komún a podpora mladých ľudí vo vidieckych oblastiach.

Jedným z prvých zastavení bolo Centrum pre ekonomický a vidiecky rozvoj (CERD) v obci Krnete. Organizácia pôsobí ako aktívny katalyzátor miestneho rozvoja – sídli v zrekonštruovanej budove bývalej školy, prevádzkuje ekofarmu a sociálny podnik a je príkladom úspešného prepojenia tradície, vzdelávania a inovácií.

Ďalšou zastávkou bolo poľnohospodárske družstvo Cooperative Livač, ktoré sa zameriava na výrobu mlieka a syrov podľa tradičných postupov. Vďaka dôrazu na kvalitu a udržateľné hospodárenie sa družstvo stalo príkladom toho, ako môže vidiecke poľnohospodárstvo kombinovať lokálnu identitu s moderným prístupom k trhu.

Na radnici mesta Gradiška sa uskutočnili rozhovory o možnostiach budúcej spolupráce medzi

Delegácia V4 na ministerstve

Návšteva centra pre ekonomický a vidiecky rozvoj (CERD)

mestskou samosprávou, rozvojovými agentúrami a organizáciami cestovného ruchu. Diskusie sa zamerali na potrebu vzniku miestnych akčných skupín (MAS/LAGs) a na využitie skúseností z krajín V4 pri ich zakladaní a fungovaní.

Záver dňa patril návšteve včelej farmy manželov Dragany a Sašu Tomičových neďaleko Gradišky. Farma s približne 150 včelstvami produkuje ročne až 5 ton medu, propolis, peľ a materskú kašičku. Farma je krásnym príkladom ekologického hospodárstva a spolupráce s miestnymi poľnohospodármi.

Stretnutia s inštitúciami a mladými

Ďalší deň pokračoval návštevou Ministerstva poľnohospodárstva, lesníctva a vodného hospodárstva Republiky srbskej, kde sa uskutočnila diskusia s námestníkom ministra o možnostiach znovuzriadenia miestnych akčných skupín. Prítomní partneri ponúkli skúsenosti a know-how z implementácie programu LEADER v krajinách Vyšehradskej štvorky, ktoré by mohli slúžiť ako inšpirácia pre Bosnu a Hercegovinu.

Delegácia VPMS následne navštívila Banja Luka College, kde predstavila princípy komunitne vedeného miestneho rozvoja (CLLD) a LEADER prístupu študentom univerzity. Stretnutie ukázalo, že mladí ľudia v Bosne a Hercegovine majú záujem o rozvoj svojich komunít a vidieka, ak dostanú priestor a podporu.

Program doplnila návšteva trapistického kláštora Marija Zvijezda, významného duchovného a historického miesta, ktoré zohrálo dôležitú úlohu v kultúrnom a hospodárskom rozvoji regiónu Banja Luky.

Medzinárodná konferencia o cirkulárnej ekonomike

Záver expertného stretnutia patril medzinárodnej konferencii s názvom „Circular Economy in Tourism and Development of Rural Communities“ (Cirkulárna ekonomika v turizme a rozvoji vidieckych komunít), ktorá sa konala v hoteli Jelena v Banja Luke.

Konferencia prepojila zástupcov inštitúcií, univerzít, organizácií občianskej spoločnosti, podnikateľov a odborníkov z 12 krajín. Diskusie sa sústredili na možnosti uplatňovania princípov cirkulárnej ekonomiky vo vidieckom turizme, identifikáciu prekážok a hľadanie konkrétnych riešení pre malé podniky a miestne iniciatívy.

Slovensko odprezentovalo príklad Lišov múzea, ktoré predstavilo svoj prístup k udržateľnosti prostredníctvom využívania miestnych zdrojov, obnovy tradícií a prepájania kultúry s ekologickým prístupom.

Nové prepojenia a spoločná vízia

Počas štyroch intenzívnych dní vznikli nové partnerstvá, nápady a spoločné iniciatívy. Stretnutie v Bosne a Hercegovine nebolo ukončením projektu, ale skôr začiatkom novej etapy spolupráce medzi partnermi z krajín V4 a miestnymi aktérmi v regióne západného Balkánu.

Vidiecky parlament mladých na Slovensku sa aj naďalej zameriava na posilňovanie hlasu mladých ľudí na vidieku, podporu ich iniciatív a vytváranie medzinárodných mostov, ktoré prinášajú konkrétne zmeny do komunít.

Prezentácia príkladu dobrej praxe zo Slovenska na konferencii

Neformál bez hraníc: citlivé témy naprieč Českom a Slovenskom

Dve mobility, jeden cieľ – bezpečné a zrozumiteľné vzdelávanie o vzťahoch a sexualite

Projekt Neformál: bez hraníc spája pracovníkov s mládežou z Česka a Slovenska, aby spoločne otvorili tému vzťahovej a sexuálnej výchovy – s rešpektom k rozdielom medzi mestským a vidieckym prostredím. Partnermi sú české združenie Projekt Lajfr a Vidiecky parlament mladých na Slovensku (VPMS). Spoločným výstupom má byť praktický metodický balíček pre pedagógov a pracovníkov s mládežou, vznikajúci zo spoločného zberu skúseností, testovania aktivít a reflexie potrieb oboch krajín.

Letná mobilita v Hradci Králové (21. – 26. júla 2025)

Prvé pracovné stretnutie prebehlo v Hradci Králové a zameralo sa na vytvorenie bezpečného priestoru pre otvorenú diskusiu o tom, ako učiť o vzťahoch

Mobilita v Hradci Králové

Návšteva Černilova

a sexualite zrozumiteľne, citlivo a s ohľadom na rôzne prostredia. Účastníci – osem pracovníkov s mládežou, polovica z Česka a polovica zo Slovenska – porovnávali mestské a vidiecke prístupy, pomenúvali prekážky (tabuizácia témy, nedostatok materiálov, rozdielne očakávania rodičov a škôl) a začali tvoriť kostru metodického balíčka. Program nadviazal aj na praktické otázky organizácie vyučovacích blokov a komunikácie s rodičmi a školami.

Účastníci pri diskusii o tvorbe aktivít do príručky

Jesenná mobilita na Slovensku (14. – 19. októbra 2025, penzión Dudín)

Druhá, jesenná fáza už prebiehala ako intenzívna tvorivá dielňa: účastníci v zmiešaných tímoch rozpracovali konkrétne aktivity do metodických listov, modelovali vyučovacie situácie a spoločne ladili jazyk, ktorý je zrozumiteľný pre rôzne vekové skupiny a citlivý k hodnotám rodín i škôl. Súčasťou bola aj reflexia nadobudnutých kompetencií a príprava podkladov k osvedčeniu Youthpass. Denný režim spájala pracovné bloky s regeneráciou (sauna, teambuilding), aby sa udržala bezpečná a podporná atmosféra pre náročnú tému.

Prepojenie s vidiekom: Župčany a Lišov

Aby metodika neostala „na papieri“, mobilita sa vedome prepojila s realitou vidieka. Účastníci navštívili celoslovenské podujatie Líderka – Vidiecka žena roka 2025 v Župčanoch, kde diskutovali s aktívnymi ženami o tom, ako citlivé témy prinášať do komunity. Záverečný deň patrilo obci Lišov – prehliadka múzea a skalných obydlí otvorila tému nerovnosti v prístupe k službám a infraštruktúre (napr. zásobovanie vodou), ktoré ovplyvňujú aj to, ako sa s mládežou o vzťahoch a sexualite dá pracovať. Praktické remeselné dielne (pečenie v hlinenej peci, košíkárstvo) zároveň ukázali, že komunitná súdržnosť a lokálna kultúra sú dôležitým rámcom aj pre výchovu k vzťahom a zodpovednosti.

Čo projekt prináša

Spoločný slovník a zásady: citlivý a inkluzívny jazyk, ktorý rešpektuje rozmanité rodinné a kultúrne pozadie, a pritom je zrozumiteľný školám.

Metodický balíček: praktické aktivity, scenáre hodín a odporúčania pre rôzne prostredia (mestá – vidiek), tvorené a testované v oboch krajinách.

Sieť odborníkov: malé, ale pevné česko-slovenské jadro pracovníkov s mládežou, ktorí si vymieňajú skúsenosti a navzájom si poskytujú spätnú väzbu.

Partnerstvo a rámec

Projekt je malým cezhraničným partnerstvom Erasmus+ (2024-3-CZ01-KA210-YOU-000286073) s cieľom posilniť inklúziu a dostupnosť kvalitného neformálneho vzdelávania aj vo vidieckych regiónoch. Koordinátorom je Projekt Lajfr (Praha); slovenským partnerom VPMS (Banská Bystrica). Aktivity zahŕňajú dve vzdelávacie mobility, spoločný vývoj metodického balíčka a zdieľanie výsledkov v odborných sieťach.

Účastníci oslavujúci ErasmusDays

Európsky vidiecky parlament

V dňoch 20.–23. októbra 2025 sme sa zúčastnili 6. Európskeho vidieckeho parlamentu (European Rural Parliament – ERP), ktorý sa konal v škótskom meste Inverurie a v regióne North East Scotland. Podujatie sa nieslo v duchu motta „Strength from Opportunity – Rural Community Solutions to Global Challenges“ (Sila z príležitosti – Riešenia globálnych výziev pre vidiecke komunity) a spojilo viac ako 400 účastníkov zo 43 krajín Európy.

Cieľom Európskeho vidieckeho parlamentu je posilňovať spoluprácu medzi vidieckymi komunitami, hľadať spoločné riešenia pre budúcnosť a formovať odporúčania, ktoré smerujú do európskych a národných politík. ERP sa organizuje každé dva roky (s výnimkou Covidu) a jeho výstupy sa stávajú hlasom vidieka v rámci európskych inštitúcií.

Slovenské zastúpenie

Slovensko na ERP reprezentoval silný tím, ktorý spájala mladých lídrov, farmárov aj zástupcov miestnych akčných skupín:

- Jakub Dvorský, predseda Vidieckeho parlamentu mladých na Slovensku (VPMS),
- Monika Slaninová, členka Slovenského vidieckeho parlamentu a národná koordinátorka ERP,
- Jakub Cvičela, Združenie mladých farmárov na Slovensku,

Plenárne zasadnutie ERP

- Lucia Zajacová a Rastislav Horváth, zástupcovia slovenských miestnych akčných skupín.

Slovenská delegácia sa aktívne zapájala do diskusií o úlohe mládeže vo vidieckych oblastiach, o líderstve, inováciách, o budúcnosti práce a participácii mladých v rozhodovacích procesoch. Svoje skúsenosti sme zdieľali s delegátmi z celej Európy a zároveň sme načerpali nové inšpirácie pre rozvoj našich aktivít doma.

Tvorba Deklarácie z Inverurie

Kľúčovým výstupom podujatia bola Deklarácia z Inverurie 2025, ktorá zhrňuje spoločné poslanstvo vidieckych obyvateľov Európy pre európske inštitúcie. Deklarácia zdôrazňuje potrebu uznať vidiecke komunity ako aktívnych partnerov v tvorbe riešení pre klimatické, sociálne a ekonomické výzvy.

V dokumente zaznieva silné vyhlásenie:

„Ľudia z vidieka držia v rukách kľúče k riešeniam, ktoré Európa potrebuje.“

Ako Vidiecky parlament mladých na Slovensku sme sa k tejto deklarácii prihlásili podpisom a prispeli k jej obsahu z pohľadu mladých ľudí pôsobiacich vo vidieckych regiónoch.

Diskusia, spolupráca a inšpirácia

Počas štyroch dní sme sa zúčastnili plenárnych zasadnutí, tematických workshopov a regionálnych samitov, ktoré sa venovali témam ako:

- odolnosť vidieckych komunít,
- klimatické a demografické výzvy,
- inovácie a digitálna transformácia,
- zapojenie mladých do rozhodovania,
- spolupráca medzi vidiekom a mestom.

ERP priniesol priestor nielen na diskusiu, ale aj na výmenu dobrých príkladov z praxe a vytváranie nových partnerstiev. Mnohé rozhovory potvrdili, že problémy vidieckych regiónov majú naprieč Európou podobný základ – a práve preto má spoločná spolupráca taký význam.

Pocta Michaelovi Dowerovi

Stredajší večer patrilo spomienke na Michaela Dowera, priekopníka európskeho vidieckeho hnutia a dlhoročného podporovateľa spolupráce naprieč kontinentom. Jeho slová sprevádzali celé podujatie a stali sa symbolickým odkazom aj pre mladú generáciu: *„Dare the impossible. Do it now. Help if you can. Be reliable.“* (Trúfni si na nemožné. Urob to teraz.

Slovenská delegácia

.....

Pomôž, ak môžeš. Buď spoľahlivý.)

Tieto jednoduché, ale silné princípy vystihujú ducha Európskeho vidieckeho parlamentu – odvahu konať, ochotu spolupracovať a zodpovednosť voči spoločnosti.

Silnejší hlas mladých z vidieka

Účasť na ERP 2025 pre nás znamenala potvrdenie, že mladí ľudia z vidieka majú v Európe čo povedať. Naše skúsenosti, iniciatívy a projekty sú dôležitou súčasťou riešení, ktoré formujú budúcnosť vidieckych oblastí. Súčasťou podujatia bol aj Európsky mládežnícky vidiecky parlament, kde nás zastupoval mladý farmár Jakub Cvičela.

Odchádzali sme so silným pocitom spolupatričnosti a s presvedčením, že budúcnosť Európy sa začína práve na vidieku – v komunitách, ktoré tvoria, spájajú a prinášajú zmenu.

Podakovanie

Ďakujeme všetkým partnerom, ktorí stáli pri tomto podujatí – najmä hosťovskej organizácii SRA – Škótske vidiecke združenie a stálym organizátorom PREPARE Partnership for Rural Europe, Rural Youth Europe, ERCA a ELARD – za vytvorenie priestoru, kde sa môžu ľudia z vidieka stretnúť, zdieľať svoje skúsenosti a rozvíjať spoluprácu naprieč Európou.

Deklaráciu nájdete na <https://europeanruralparliament.com/> a aj na našich stránkach.

náš vidiek 3-4/2025

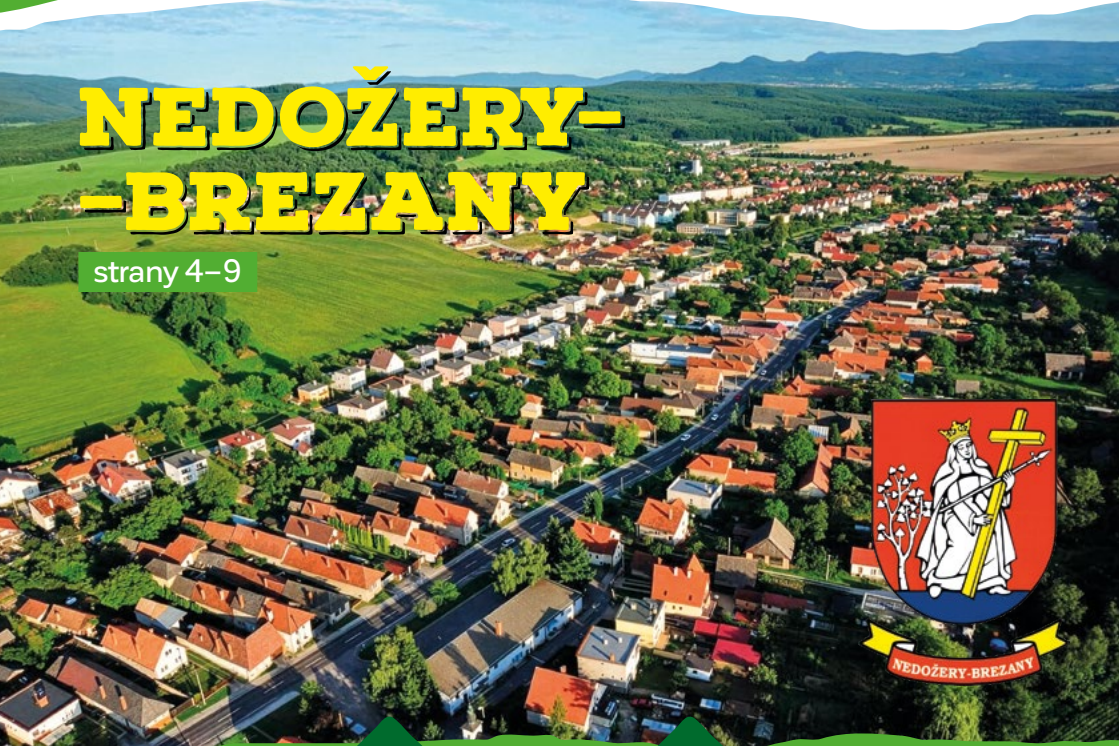
štvrtročník
ročník XXII.

ČASOPIS VIDIECKEHO PARLAMENTU NA SLOVENSKU

NEDOŽERY- -BREZANY

strany 4–9

**Významné
osobnosti
na trase
Magna Via**

strany 7–20

**Zemiakový deň
v Žabokrekochoch**

strana 23

100-ročníca filatelie v Leviciach

strany 26–27

Obsah

- 3 Jubileum Magna Via 2026
- 4 Obec Nedožery – Brezany
- 7 Vavrinec Benedikt Nedožerský
- 9 Adam František Kollár
- 14 Veľká ozdoba Uhorska – Matej Bel
- 21 Odhalená história na trase Magna Via
- 23 Zemiakový deň
- 24 Liečivé rastliny nášho vidieka
- 26 Storočnica filatelistov v Leviciach na trase Magna Via
- 28 Národný poklad Eva Kristínová

náš vidiek

Ročník: XXII.

Číslo: 3-4/2025

ISSN: 1339-1542

Vydavateľ:
Občianske združenie
Vidiecky parlament na Slovensku
Kapitulská 13
974 01 Banská Bystrica
mobil: 0905 498 405
e-mail: vipa@vipa.sk
maria.behanovska@gmail.com
www.vipa.sk

Vychádza štvrtročne pre vnútornú potrebu organizácie. Nepredajné.

Náklad: 1000 ks

Uzavierka nasledujúceho čísla:
20. decembra 2025

Redakčná rada:
Ing. Mária Behanovská,
doc. Ing. Miroslav Habán, PhD,
Ing. Karol Herian, CSc.
doc. Ing. Jozef Húška, CSc.

Grafická úprava a ilustrácie:
Ing. arch. Pavol Borodovčák

Tlačiareň:
Róbert Jurových – NIKARA, Krupina

Príspevky sú zverejňované tak, ako boli zaslané autormi a neprešli jazykovou úpravou.

Foto na titulnej strane obálky a na 2. strane obálky:
Nedožery–Brezany z vtáčej perspektívy,
foto Lukáš Grešner

Jubileum Magna Via 2026

A čo bude ďalej?

Veľké jubileum Cesty Magna Via sa k nám priblížilo, niečo nám však z toho zdá sa vyplynulo...
Čo iné samozrejme, ako povinnosti – ale na to sme si už akosi dávno zvykli...
Však už roky sme v kolotoči ako na bicykli a striedame bicykel s koníkom a autíčkom, sloníka s vozíčkom a so somárikom, napredujeme pomaly, problémy sa riešia za pochodu, pošta sa doručuje slimákom, stavba napreduje akoby sa vozilo fúrikom. Plány veľkosti kolosálnej egyptskej pyramídy ale pracovníkov žalostne až biedne málo – už nás prestalo na srdci hriať, čo predtým hrialo. Otázne je, či sme sa len šťastne jubilea dožili alebo či ho aj dôstojne zvládneme privítať? Či máme dosť síl a či sme sa dostatočne pripravili... Privítať a pripomenúť si 500-ročnicu Magna Via – aby sme nepadli únavou a nekričali Mamma mia !

Vyzerá to skôr na situáciu, že dych sme stratili... Mnohí už odpadli, opustili cestu pred cieľom a o tom je to vlastne – o celom !
Niešť na chrbte ťarchu spomienok... a odhaľovať krásu na cestách skrytú, kriesiť ducha a telo, udržiavať iskru zbitú, blikajúce svetielko Nádeje – že predsa sa len tá „Veľká udalosť“ udeje. Udeje sa – udeje...ale len skryte a v tichu bez hlučných ovácií pasívneho publika. Pod prachom ciest aj lesk zlata zaniká. Netreba žalostiť – nechytá nás z toho panika. Zanikli ríše, zanikli civilizácie, cesty zostali... Po jednej z nich sme sa na putovanie vydali – sily sme precenili – cestou sme ustali, naši fanúšikovia spokojne v dostavníku zaspali. Cesta tu zostáva pre ďalších objaviteľov –

Obec Nedožery – Brezany

Obec na trase Magna Via – Nedožery – Brezany vznikla v roku 1964 zlúčením Nedožier a Brezian.

Nedožery – sú doložené od roku 1429 ako Nadaser, z roku 1773 ako Nedožer, z roku 1920 ako Nedožer, z roku 1927 ako Nedožery, maďarsky Nedozer, Nádasér, latinsky Nudozeriensis. Vyvinutá obec s mýtom, ktoré tu vyberali do 19. storočia, sa spomína od roku 1429, ale jestvovala už v 13. storočí. Patrila panstvu Bojnice, v 13. storočí rodu Diviacich, začiatkom 14. storočia Matúšovi Čákovi, potom korune, od roku 1528 Thurzovcom a v roku 1637 Pálffyovcom. V husitských vojnách v roku 1432 vyhorela. V roku 1455 je doložený panský mlyn, v roku 1647 mala 36 domácností. V kuruckých vojnách v rokoch

Obec Nedožery-Brezany, foto Lukáš Grešner

1673 a 1678 Nedožery opäť vyhoreli. V roku 1715 mala obec 20 domov, v roku 1720 mala 27 domácností, v roku 1787 mala 70 domov a 429 obyvateľov, v roku 1828 mala 80 domov a 559 obyvateľov. Zaoberali sa poľnohospodárstvom, súkenníctvom, olejkárstvom, hrnčiarstvom a medovníkárstvom. V roku 1724 sa spomína tunajšia súkennícka valcha. V roku 1905 došlo pri voľbách k streľbe, pri ktorej bol zabitý jeden občan. Za I. ČSR mala obec poľnohospodársko-remeselnícky ráz.

Brezany – sú doložené z roku 1430 ako Berzen, z roku 1773 ako Brecsany, z roku 1808 ako Brezany, maďarsky Brezán, Berzeny. Obec patrila panstvu Bojnice, časť obce v roku 1479 bojnickému prepoštvu. V období stavovských vojen v 18. storočí ju viac razy poškodili. V roku 1675 mala 65 domov a 388 obyvateľov, v roku 1787 mala 65 domov a 446 obyvateľov, v roku 1828 mala 67 domov a 469 obyvateľov. Zaoberali sa poľnohospodárstvom a remeslami (olejkári, medovníkari, rezbári, vyrábali krosná a kolovrátky). V roku 1600 mali tunajší hrnčiari cech. Poľnohospodárstvo i remeslá boli hlavným zamestnaním obyvateľov aj po roku 1918.

Kostol sv. Heleny v Nedožerach-Brezanoch

Pamiatky

Na počesť Vavrinca Benedikta Nedožerského je pomenovaná Základná škola s materskou školou Vavrinca Benedikta Nedožery-Brezany v jeho rodnej obci.

Pred budovou ZŠ s MŠ Vavrinca Benedikta v Nedožerach-Brezanoch je bronzová socha Vavrinca Benedikta Nedožerského od akad. sochára Františka Gibalu, ktorú tam umiestnili pri príležitosti odovzdania novej budovy ZŠ roku 1969 na podnet a pričinením rodoluba Jozefa Uhliara.

Pamätná tabuľa na počesť nedožerského rodáka Vavrinca Benedikta v Nedožerach-Brezanoch od kameňosochára Š. Novotného (* 1933) je osadená od roku 1982 na novom pylóne z južnej strany cesty (pôvodne bola osadená na kultúrnom dome, ktorého objekt bol roku 1979 asanovaný). Ide o NKP výtvarného charakteru.

Dom č.95. Pôvodnú ľudovú architektúru dokumentuje v obci Nedožery – Brezany domč.95, ktorý je vyhlásenou národnou kultúrnou pamiatkou.

Dom je situovaný priečelím do ulice. V tesnej blízkosti domu sa nachádza sýpka, registrovaná ako sýpáreň na uskladnenie obilia

.....

Erb a vlajka

V červenom štíte na modrej pažiti striebor noodedá zlatokorunovaná, vľavo kráčajúca kráľovná – sv. Helena – držiaca pred sebou veľký zlatý kríž a striebornú dola smerujúcu kopiju, za ňou malý brezový strom. Vlajka má päť pozdĺžnych pruhov vo farbách červenej, žltej, bielej, modrej a červenej. Pomer strán je 2 : 3 a je ukončená dvoma zástrihmi do tretiny Pri starých obciach je pravidlom, že si za obecný symbol volia cirkevný motív – patróna farského kostola. V Nedožerach kostol nemali a preto miestni obyvatelia využívali kostol sv. Heleny v susedných Brezanoch, ktorý vznikol krátko pred rokom 1409. Podľa zachovaných prameňov si obidve obce v 16. storočí naraz u jedného kovorytca objednali dve obecné pečatidlá. Obidve mali za symbol sv. Helenu, teda používali rovnaký znak. Sv. Helena podľa legendy drží v ruke Kristov kríž, ktorý sama našla a kopiju, ktorou bol prebodnutý bok Krista. V oblasti symboliky sú Nedožery-Brezany výnimočné. Keďže obidve obce – celkom neobvykle – používali rovnaký symbol, zlúčená obec môže oprávnenne používať jeden a ten istý znak ako obecný erb.

Erb obce
Nedožery-Brezany

.....

Referencie

KOVÁČ, Dušan a kol.. Kronika Slovenska, od najstarších čias až do konca 19. storočia. prvé. vyd. Bratislava : Fortuna Print, 1998. ISBN 80-7153-174-X. S. 615, s.246.

KOLLÁRIK, O.: Laurenc Benedikt Nudožerský [online], 1965.

KÁKOŠOVÁ, Zuzana: BENEDIKT NEDOŽERSKÝ, Vavrinec (heslo). In: MIKULA, V., a kol.: Slovník slovenských spisovateľov, 2005, s. 80 – 81.

ŠMATLÁK, S.: Dejiny slovenskej literatúry 1, 2002. Pri bakalárskej skúške predniesol tézu (rozpravu) Num commodius: sit hostium fines invadere an domi hostem operiri? (Čo je príhodnejšie: vpadnúť do územia nepriateľského alebo čakať nepriateľa doma?). Vtedy, v čase tureckých vpádov, bola to téma veľmi aktuálna. In: KOLLÁRIK, O.: Laurenc Benedikt Nudožerský [online], 1965.

KUCIANOVÁ, A.: Vavrinec Benedikt z Nedožier (10. 8. 1555 – 4. 6. 1615) [online].

V jesennom študijnom poriadku roku 1604 sa uvádza, že Benedikt vykladá Horatia, Troilus Cicero, Kampanus VIII. knihu Iliady atď. In: KOLLÁRIK, O.: Laurenc Benedikt Nudožerský [online], 1965.

Vavrinec Benedikt Nedožerský. In: Osobnosti. sk. [cit. 8. 1. 2011]. Dostupné na internete.

Dňa 10. októbra 1611 Troilus rezignoval z funkcie dekana a na jeho miesto nastúpil Laurenc Benedikt Nudožerský. In: KOLLÁRIK, O.: Laurenc Benedikt Nudožerský [online], 1965.

Kostol bol za vlády Jozefa II. roku 1784 predaný a zničený. Dnes je na tomto mieste frekventovaná cesta, pokračujúca z Ječnej ulice, a park. In: KOLLÁRIK, O.: Laurenc Benedikt Nudožerský [online], 1965.

Škola píše svoju históriu, História obce. [online]. In: ZŠ s MŠ Vavrinca Benedikta Nedožery-Brezany. [cit. 8. 1. 2011]. Dostupné na internete: .

Vydaných kantorom v nemeckom Rostocku Nathanom Chytraeom (Nathan Chytraeus tiež Chyträus), ktorý k príslušným textom pripojil nápevy Statia Olthovia (Statius Olthovius tiež Olthof), prevzaté od hudobného skladateľa Johanna Reuscha zo zbierky Melodiae odarum Georgii Fabricii (Leipzig 1554). In: KOLLÁRIK, O.: Laurenc Benedikt Nudožerský [online], 1965.

KRČMÉRY, Š.: Dejiny literatúry slovenskej I [online], 1976.

Koncept svojej českej gramatiky si vyhotovil už roku 1594 v Uherskom Brode, kde bol rektorom. Svoju gramatiku dokončil v Nemeckom Brode, kde pôsobil roku 1603, a vydal ju tlačou v Prahe u Jana Otthmara v tom istom roku. In: KOLLÁRIK, O.: Laurenc Benedikt Nudožerský [online], 1965.

BENEDIKT NEDOŽERSKÝ, V.: Grammaticae Bohemicae...: Venovací list: „Ale tu sa mi naozaj zdá, že musím napomenúť najmä svojich rodákov Slovákov, ktorí najväčšmi zanedbávajú pestovanie svojho jazyka – natoľko, že niektorí (vravím o daktoch zo skúsenosti) vystatujú sa tým, že nielenže nečítajú české knihy, ale že ani jednu nemajú vo svojich knižniciach. Preto sa stáva, že musia rozprávať pololatincky, keď im o veciach domácim jazykom prichodí zhovárať sa. Ostatné škody jeho zanedbávaného štúdia nebudem uvádzať...“ (MINÁRIK, J., ed.: Z Klenotnice staršieho slovenského písomníctva, 1985). In: Vavrinec Benedikt Nedožerský: Dve knihy gramatiky. – Pamäť Slovenska: Univerzitná knižnica v Bratislave [online].

Nedožerský, Vavrinec Benedikt. In: Encyklopédia(AB)Sme [online], 2010.

ZDROJE:

Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, 2. časť

<https://www.e-obce.sk/obec/nedožery-brezany/2-historia.html>

https://www.minv.sk/swift_data/source/verejna_sprava/statny_archiv_v_trencine_prac_archiv_bojnice/o_nas/opisy_af_az/OF_Obec_%20Nedožery.pdf

https://sk.wikipedia.org/wiki/Vavrinec_Benedikt_z_Nedožier

https://sk.wikipedia.org/wiki/S%C3%BAbor:Nedo%C5%BEery-Brezany_erb.jpg

LITERATÚRA

BENEDIKT NEDOŽERSKÝ, Vavrinec: Dve knihy gramatiky [online]. In: Pamäť Slovenska. Univerzitná knižnica v Bratislave. [cit. 6. 1. 2011]. Dostupné na internete: [nefunkčný odkaz].

KOLLÁRIK, Oto: Laurenc Benedikt Nudožerský [online]. Martin: Matica slovenská, 1965. 61 s. [cit. 3. 1. 2011]. Dostupné na internete: .

KRČMÉRY, Štefan: Dejiny literatúry slovenskej I [online]. Bratislava: Tatran, 1976. [cit. 3. 1. 2011]. Dostupné na internete: Archivované 2012-12-10 na Wayback Machine.

KUCIANOVÁ, Anna: Vavrinec Benedikt z Nedožier (10. 8. 1555 – 4. 6. 1615) [online]. [cit. 3. 1. 2011]. Dostupné na internete: . BENEDIKT NEDOŽERSKÝ Vavrinec. In: MIKULA, Valér, a kol. Slovník slovenských spisovateľov. 2., preprac. a dopl. vyd., v Kalligrame 1. Bratislava : Kalligram; Ústav slovenskej literatúry SAV, 2005. 656 s. (Knižnica slovenskej literatúry; zv. 2.) ISBN 80-7149-801-7. S. 80.

MINÁRIK, Jozef (ed.): Z Klenotnice staršieho slovenského písomníctva II.: Renesancia a humanizmus. 2. vydanie. 481 s. Bratislava: Tatran, 1984 a 1985 (1. vydanie), Slovenský Tatran 1997. ISBN 80-222-0463-3.

Nedožerský, Vavrinec Benedikt. In: Encyklopédia(AB)Sme [online], 2010. [cit. 3. 1. 2011]. Dostupné na internete: .

ŠMATLÁK, Stanislav: Dejiny slovenskej literatúry 1. 3. prepracované vydanie. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2002. 359 s. ISBN 80-88878-70-5.

Vavrinec Benedikt Nedožerský

Veľké osobnosti na trase Magna Via

Vavrinec Benedikt Nedožerský bol významným predstaviteľom slovenskej a českej humanistickej vedy, pedagogiky a literatúry. Narodil sa 10. augusta 1555 v Nedožeroch v okrese Prievidza. V obci je známe miesto kde v minulosti stál jeho rodný dom, no iné pamiatky sa neuchovali. Rovnako sa neuchoval ani jeho rodový pôvod. Jediní príbuzní o ktorých sa zachovali zmienky bol strýc Jonáš Benedikt, prešovský mešťan, ktorý sa po synovcovej smrti jediný hlásil k dedičstvu, strýc Samuel Benedikt,

Vavrinec Benedikt Nedožerský

ktorý mu po smrti otca ako sirote poskytol strechu nad hlavou a pomohol mu dokončiť stredoškolské štúdium a bratranec Tobiáš.

Začiatky jeho štúdia sa spájajú s prievádzskym evanjelickým gymnázium. Strednú školu ďalej absolvoval v moravskom meste Jihlava. Počas tunajšieho štúdia však ťažko ochorel. Predpokladá sa, že bojoval so suchotami (tuberkolózou). So zákerou chorobou sa trápil šesť rokov, čo spôsobilo i jeho oneskorenie v štúdiách. Napokon sa v roku 1593 stal učiteľom v Moravských Budějoviciach. Neskôr sa presťahoval do Uherského brodu,

kde pracoval ako správca miestnej školy. Práve tu začal pracovať na svojej českej gramatike.

Ako 40-ročný pokračoval v štúdiu na pražskej univerzite, pretože túžil po vyššom vzdelaní. Spoznal sa tam s významnými českými učencami, ktorí ho podporovali v dokončení jeho celoživotného diela. To však musel, kvôli svojej pedagogickej činnosti, na čas odložiť. Bol profesorom piatej najvyššej triedy akademickeho gymnázia, ktoré vzniklo spolu s internátom vedľa univerzity. V tom čase začal písať príležitostné latinské básne. Netrvalo dlho a Benedikt sa stal vysokoškolským profesorom na Karlovej univerzite v Prahe, kde vyučoval matematiku a klasickú filozofiu. Neskôr dokonca zastával i funkciu dekana a prorektora filozofickej fakulty.

Po deväťročnom úsilí sa mu napokon podarilo vydať, v Prahe v roku 1603, po latincky napísanú sústavnú gramatiku českého jazyka – *Grammaticae bohemicae, ad leges naturalis methodi conformatae et notis numerisque illustratae ac distinctae libri duo*. Toto dielo sa považuje za úplne prvú systematickú gramatiku češtiny a rovnako i za jeho vrcholné jazykové dielo.

Pamätník Vavrinca Benedikta Nedožerského

Pamätná tabuľa Vavrinca Benedikta Nedožerského

Po skončení práce na českej gramatike sa venoval štúdiu klasikov, čo neskôr využíval pri prekladaní žalmov do češtiny, čomu sa venoval až do smrti. Benedikt vydal i ďalšie dielo – Žalmoné někteří v písne české na způsob veršů latinských v nově uvedeni a vydání, ktoré bolo doplnkom jeho Gramatiky. Toto dielo obsahovalo predhovor o časomerných prozodických pravidlách a desať českých časomerných parafráz Dávidových žalmov. Benedikt tu dal prednosť ľudovej reči. Písal aj podľa ľudovej výslovnosti. Nakoniec jeho preklady sa pod vplyvom plienenia a dobývania Prahy v roku 1620 bohužiaľ stratili.

V. B. Nedožerský nepochybne patril medzi veľkých slovenských učencov, ktorí dosiahli pozoruhodné uznanie i v zahraničí. Svojimi dielami prispel k šíreniu myšlienok humanizmu a renesancie, k rozvoju kultúry, literatúry

a humanistickej vedy. Vďaka jeho reformným návrhom sa skvalitnilo vyučovanie na Karlovej univerzite a mnohých stredných školách.

Vavrinc Benedikt Nedožerský umrel ako slabý 4. júna 1615 na pravé poľudnie po dlhej chorobe (TBC). Celý svoj majetok venoval univerzite. Pochovali ho v Kostole Božieho tela na dnešnom Karlovom námestí v Prahe. Pochovávali tu takmer všetkých univerzitných profesorov. Hrob mu ozdobili nákladnou mramorovou tabuľou. Kostol a s ním aj Benediktov hrob tam už dnes, žiaľ, nie je. Kostol bol za vlády Jozefa II. roku 1784 predaný a zničený. Dnes je na tomto mieste frekvencovaná cesta, pokračujúca z Ječnej ulice, a park.

Na jeho počesť bola po ňom v rodných Nedožeroch pomenovaná Základná a Materská Škola. Pred jej budovou od roku 1969 stojí i jeho bronzová socha. Obec mu rovnako venovala aj pamätnú tabuľu, ktorá visela na Kultúrnom dome v Nedožeroch už od roku 1933. Napokon v roku 1982 bola tabuľa osadená na novom pylóne z južnej strany cesty. Meno Vavrinca Benedikta Nedožerského nesie od roku 1965 aj Gymnázium v Prievidzi. Najväčšiu zásluhu na tom mal vtedajší riaditeľ Štefan Buran.

Vavrinc Benedikt Nedožerský – slovenský učenec
Príležitostná poštová pečiatka
Číslo emisie PPP 42/25
Dátum vydania 09.07.2025

ZDROJ:
<https://www.hnkp.sk/zoznamte-sa-.../zoznamte-sa-...-s-vavrincom-benediktom->

Adam František Kollár

Adam František Kollár de Keresztény (nem. Adam Franz Kollar; * 17. apríl 1718, Terchová – † 10. júl 1783, Viedeň) bol slovenský spisovateľ, právny historik, knihovník. Pre múdrosť a rozhladenosť ho nazývali „slovenským Sokratom“.

17. apríla 2018 uplynulo presne 300 rokov, čo sa vo svojráznej slovenskej dedine Terchovej narodil jeden z najväčších učencov svojej doby. Bol nadaný do takej miery, že ho svojou priazňou zahrnula aj osvietená panovníčka Mária Terézia. Študoval na gymnáziu v Banskej Bystrici a v Banskej Štiavnici, neskôr 1734 – 1736 v Trnave, kde vstúpil do jezuitského rádu. Z rádu však vystúpil pre názorové nezhody ešte pred vysvätením. V roku 1740 – 1742 študoval filozofiu, 1746 – 1748 teológiu vo Viedni. Spočiatku pôsobil ako učiteľ, 1748 skriptor, 1749 druhý, 1758 prvý kustód, 1772 vedúci, 1774 v hodnosti dvorného radcu riaditeľ Dvornej knižnice vo Viedni. Zaslúžil sa o jej rozvoj: 1758 – 1766 vypracoval 4-zväzkový. Systematický katalóg jej teologických tlačí, od roku 1759 kompletizoval a vydával súpis jej rukopisných kódexov.

Bol osobným poradcom kráľovnej a niektorých ministrov (v službách Márie Terézie ako odborný poradca dvora pre uhorské záležitosti v otázkach historicko-právnych, majetkovo-právnych a v oblasti školstva; dokonca panovníčka bola aj krstnou mamou jeho jediného dieťaťa, dcéry Márie Terézie), členom vedeckých komisií a dvorským radcom pre reformu školstva. Ovládal niekoľko cudzích jazykov. Jeho najvýznamnejšou prácou ako knihovníka bolo vyd. 7 zv. zastaraných a neprístupných katalógov od Petra Lambecia. Je autorom prameňov k dejinám Viedne a k tureckej expanzii v Uhorsku. Osvedčil sa ako znalec zákonov, dejín, filozofie a pedagogiky, slovanských, orientálnych jazykov a ako editor slovníkov. Chcel založiť vedeckú spoločnosť „Societas literaria“ podľa príkladu Francúzskej akadémie, ale pre chýbajúcu podporu jezuitov mu snaha nevyšla.

Adam František Kollár

matkou jeho dcéry. Ako šlachtiec si k menu začal písať latinsko-maďarský prídomok „de Keresztény“.

Vľavo: titulná strana kontroverzného diela, vpravo: dielo O pôvode a nepretržitom používaní zákonodárnej moci v cirkevných záležitostiach apoštolských kráľov uhorských (De originibus et usu perpetuo potestatis legislatoriae circa sacra apost. regnum Ungariae).

Príležitostná známka k 300. výročiu. Autorom známky je Jozef Česla. Portrét vznikol podľa olejomalby Jozefa Hauzingera z roku 1779.

V roku 1778 vznikla jeho pričinením viedenská Akadémia orientálnych jazykov. V oblasti jazykovedy pripravil a vydal viacero gramatík a učebníc latinčiny, doplnil a vydal gramatiku tureckého jazyka, pripravil aj antológiu perzskej literatúry, prekladal z turečtiny a arabčiny. Ako archivár a editor vydal okrem vyššie uvedených i ďalšie zbierky dokumentov, z ktorých dominoval 25-zväzkový rukopis uhorského diplomatára. Pre zreformované gymnáziá vydal učebnice latinčiny. Systematicky sa venoval štúdiu uhorských a rakúskych dejín. Vlastnil jednu z najväčších súkromných knižníc.

Na bratislavskom sneme v lete roku 1764 kniha vyvolala veľké pobúrenie. Pápežský nuncius koncom augusta písal do Ríma, že ak by sa Kollár náhodou zjavil v Uhorsku, jeho život by bol v ohrození. Šľachtickí členovia snemu žiadali exemplárne potrestať autora a samotnú knihu spáliť, k čomu aj reálne došlo. Vo svojich publikovaných projektoch požadoval zrušenie nevoľníctva, zdanenie šľachty a zavedenie náboženskej slobody. Poukazoval na to, že stará feudálna spoločnosť potrebuje zásadné reformy. Kollár svojimi názormi ovplyvnil školské reformy Márie Terézie. Prejavil sa ako stúpenec osvieteniského absolutizmu, žiadal rovnosť občanov. Maďarská šľachta ich odmietala lebo sa nimi cítila ohrozená. Kollár presadzoval posilnenie panovníckej moci (dielo *De originibus et usu perpetuo potestatis legislatoriae circa sacra apost. regnum Hungariae*). Pobúrenie maďarských zástupcov v parlamente vyústilo do verejného pálenia Kollárových diel na bratislavskom námestí.

A.F.Kollár ako prvý Slovák založil rozsiahlu knižnicu a s podporou viedenského dvora rozvinul vedecké štúdium slovanských dejín.

Dielo

1761 / 1762 – Viedenská zbierka dokumentov všetkých čias (*Analecta monumentorum omnium aevi Vindobonensia*, I-II.), Viedeň

1762 – *Casp. Ursini Velii de bello Pannonico libri decem cum adnotationibus et appendice critico*, -Viedeň

1763 – *Nicolai Olahi... Hungaria et Attila...*, Viedeň, reedícia diela od Mikuláša Oláha

1764 – O pôvode a nepretržitom používaní zákonodárnej moci v cirkevných záležitostiach apoštolských kráľov uhorských (*De originibus et usu perpetuo potestatis legislatoriae circa sacra apost. regnum Hungariae*)

1769 – O pôvode, rozšírení a osadení rusínskej národnosti v Uhorsku (*De ortu, progressu et inclatu nationis Ruthenicae in Hungaria*), prvé dejiny uhorských Rusínov

1772 – *Jurium Hungariae in Russiam minorem et Podoliam, Bohemiaeque in Osvicensem et Zatoriensem ducatus explicatio*, Viedeň; aj v nemčine

1777 – Učebný poriadok (*Ratio educationis*), pedagogické práce ovplyvňujúce školskú reformu

1783 – *Pôvaby dejín verejného práva uhorského kráľovstva (Historiae iuris publici regni Hungariae amoenitates*, I-II., Viedeň)

Hoci Mária Terézia mala k osvieteniským myšlienkam a požiadavkám ambivalentný postoj (napríklad odmietala uznať náboženskú slobodu pre protestantov a židov), za radcov si vybrala schopných a rozhľadených mužov. Tí vypracovali návrhy reforiem, ktoré panovníčka podporila a presadila do praxe. Jedným z popredných osvieteniských reformátorov na viedenskom dvore bol vedec, knihovník a publicista slovenského pôvodu Adam František Kollár. Hoci už počas života bol pokladaný za popredného odborníka nielen na živé a orientálne jazyky, ale aj na otázky dejín a štátneho práva, jeho osobnosť a dielo nie sú širokej slovenskej verejnosti príliš známe.

Talent z Terchoviej

Sociálny pôvod a predpoklady, ktoré mal Adam František Kollár po narodení pre rozvoj svojej osobnosti, boli skôr nepriaznivé. Narodil sa totiž do veľmi skromných pomerov – jeho otec Matej Kolárik (alebo Kollár) bol potomkom schudobneného zemianskeho rodu, sám už za šľachtica pokladaný nebol a neskôr

pôsobil ako strážca medených baní v Španej Doline. Šľachtický titul jeho predkom udelil cisár Rudolf II. v roku 1593, ale postupom času a delením rodu sa pôvodné písomnosti stratili. Adam František v 70. rokoch po vlastnom pôvode a dejinách rodiny pátral, ale dlhú dobu nevedel zistiť ani len miesto a dátum svojho narodenia. Varínska matrika však nesie informáciu, že Adam František Kollár bol pokrstený 17. apríla 1718 a narodil sa v Terchovej. Popri Jurajovi Jánošíkovi je teda druhým významným rodákom z tejto svojráznej obce.

Keď mal päť rokov, jeho otec sa presťahoval na Staré Hory, blízko Banskej Bystrice, kde Adam František začal chodiť do slovenskej školy. Tu sa učil čítať a písať, pravdepodobne v jeho rodnej slovenčine. Na ďalšie štúdiá prešiel do banskobystrickej mestskej školy a následne na tamojšie nižšie jezuitské gymnázium. Z neznámych príčin po krátkom čase prešiel na kolégium do Banskej Štiavnice a štúdiá ukončil na jezuitskom kolégiu v Trnave.

A. F. Kollár v 70. rokoch 18. storočia spluvyvtváral školskú reformu Márie Terézie (wikipedia.org)

V roku 1736 ako novic vstúpil do jezuitského rádu (Spoločnosti Ježišovej) a noviciát začal v roku 1737 vstupom do jezuitského kolégia v Trenčíne. Tu pobudol dva roky. Určite sa tu zlepšil v latinčine a gréčtine, ako aj v živých jazykoch, používaných v Uhorsku – v maďarčine a nemčine. V roku 1740 sa zapísal na filozofickú fakultu viedenskej univerzity a po dvojročnom štúdiu ako profesor odišiel na jezuitskú školu v Liptovskom Mikuláši. Tento postup bol predpísaný ako istá pedagogicko-misiijná prax pre budúcich pátrov jezuitov. Po roku sa vrátil späť do Viedne, kde sa naplno venoval štúdiu východných jazykov, najmä hebrejčiny, turečtiny a perzštiny. Neskôr sa naučil aj základy francúzštiny a taliančiny, ale ovládal aj všetky významnejšie slovanské jazyky.

V roku 1746 začal študovať vo Viedni na teologickej fakulte, ale zdá sa, že v tomto období u neho došlo k vnútornej kríze a azda aj na základe sporov so svojimi jezuitskými mentormi sa rozhodol opustiť rádové spoločenstvo. Po skončení druhého ročníka teológie a ešte pred vysviackou za kňaza vystúpil z jezuitského rádu, čo bol veľmi odvážny krok a pre ďalšiu Kollárovu životnú cestu mohol mať negatívne dôsledky. Vystúpenie navyše schvaľoval predstaviteľ jezuitského rádu v monarchii a vyžadoval sa aj súhlas samotného pápeža. Vystúpenie z rádu Kollárovi pomohol vybaviť vplyvný dvoran Gerard van Swieten,

riaditeľ Dvorskej knižnice v Hofburgu. S bývalými spolupracovníkmi mal Kollár naďalej napäté vzťahy a jeho vystúpenie z rádu negatívne ovplyvnilo aj niektoré z jeho neskorších projektov.

Knihovníkom v Dvorskej knižnici

Na ďalšie životné smerovanie A. F. Kollára významne vplýval už spomínaný Gerard van Swieten (1700 – 1772), ktorý pochádzal z Nizozemska (narodil sa v dnešnom Leidene). Od roku 1745 bol osobným lekárom Márie Terézie a jej rodiny a postupne sa stal jej blízkym radcom. Kráľovná k nemu mala neobmedzenú dôveru a už tri týždne po príchode do Viedne bol vymenovaný za riaditeľa (prefekta) Dvorskej knižnice v Hofburgu.

S menom G. van Swieten sú spojené zdravotnícke reformy i zmena vyučovania na lekárskej a filozofických fakultách (u nás na Trnavskej univerzite), neskôr sa stal aj predsedom dvorskej cenzorskej komisie. Ako riaditeľ cisárskej Dvorskej knižnice si v roku 1748 vybral za spolupracovníka jazykovo nadaného A. F. Kollára, s ktorým sa zoznámil s veľkou pravdepodobnosťou v priestoroch knižnice. Najprv Kollára vymenoval za skriptora, ale už v nasledujúcom roku ho povýšil na druhého kustóda (v roku 1758 sa stal prvým kustódom, čiže stal vo samotnom riadení). Okrem toho van Swieten poveril Kollára aj vedením prednášok o klasickej gréčtine pre poslucháčov viedenskej lekárskej fakulty, čím sa začala aj jeho pedagogická činnosť.

Kollár vykonával prácu v knižnici svedomito. V rokoch 1758 – 1766 vypracoval štvorzväzkový systematický katalóg teologických tlačí a od roku 1759 vydával súpis jej rukopisných kódexov. Navrhol viazať do pevnej väzby všetky knihy, zaviedol výmenu duplikátov medzi jednotlivými knižnicami a obstarával bohaté nákupy orientálnych kníh, čo súviselo s jeho záľubou v orientálnych jazykoch. Postupne pripravil aj edíciu starších katalógov, publikoval historickú prácu od ostrihomského arcibiskupa Mikuláša Oláha o raných dejinách Uhorska s názvom *Hungaria et Attila sive de originibus gentis regni Hungariae* a pustil sa do prípravy veľkého uhorského diplomatára (*Diplomatarium Hungariae*), ktorý mal obsiahnuť kráľovské listiny a iné právne dokumenty k uhorským dejinám od najstarších čias až do Kollárovej súčasnosti. Hoci Kollár v 25 rukopisných zväzkoch hromadil veľké množstvo materiálov – od odpisov Legend o sv. Štefanovi a Kroniky Šimo-

na z Kézy až po donačné listiny, mestské privilégia a šľachtické genealógie – v kritickom zhodnotení a publikovaní diplomatára mu bránili početné povinnosti a prácu na diplomatári napokon ukončila jeho predčasná smrť.

Popri knihovníckych povinnostiach sa Kollár stíhal venovať aj vlastnej vedecko-výskumnej činnosti. Zaujímali ho najmä témy a otázky z histórie Uhorska, najmä povaha jeho právnych inštitúcií a zákonov. Z tejto oblasti publikoval trojzväzkové dielo Dejiny patronátneho práva apoštolských kráľov uhorských (1762).

S veľkým záujmom študoval dejiny jednotlivých v ňom žijúcich etník, pričom venoval pozornosť aj menším slovanským národom či národnostiam. V tejto oblasti Kollár v roku 1769 publikoval dielo O pôvode, rozšírení a osadení rusínskej národnosti v Uhorsku (De ortu, progressu et inclatu nationis Ruthenicae in Hungaria) – v podstate ide o prvé dejiny uhorských Rusínov. Kollárovi sa pripisuje aj prvenstvo v definovaní náplne etnológie, ktorú charakterizoval ako „vedu o národoch a obyvateľoch, ktorá skúma ich pôvod, jazyk, zvyky a inštitúcie ako v domovskej krajine, tak aj v starších sídlach“. Okrem toho prekladal diela iných učencov, napríklad už v roku 1755 z turečtiny preložil Osmanské dejiny od Hocu Sadeddina Efendiho.

V oblasti lingvistiky doplnil a vydal gramatiku tureckého jazyka, pripravil aj antológiu perzskej literatúry. Pre zreformované gymnázia Kollár pripravil a vydal viacero gramatík a učebníc latinčiny. Len malá časť jeho vedeckej práce vyšla tlačou, väčšia časť zostala v rukopisoch. Popri týchto povinnostiach a aktivitách ešte príležitostne na dvore tlmočil z turečtiny a arabčiny.

Radcom Márie Terézie

V 60. rokoch sa Kollár postupne viac dostával do blízkosti panovníčky a začal sa podieľať na formulovaní a obrane jej reformného programu, a to najmä vypracovávaním rôznych elaborátov o pripravovaných reformných návrhoch, ktoré adresoval Štátnej rade. Keďže sa venoval aj problematike súčasného práva, ktorú vysvetľoval v kontexte historického vývoja, zasiahol do diskusie o právomoci panovníka práve v tejto oblasti. V roku 1764 publikoval svoju prácu O pôvode a trvalom používaní zákonodarnej moci uhorských apoštolských kráľov v cirkevných záležitostiach (De originibus et usu perpetuo potes-

tatis legislatoriae circa sacra apostolicorum regum Ungariae), v ktorom rozvíjal myšlienky o tom, že uhorský panovník má plné právo zasahovať do cirkevných záležitostí, schvalovať uznesenia biskupov či samotného pápeža a že tiež môže disponovať cirkevným majetkom. Bránil tým postavenie panovníka ako absolútneho vládcu, ktorého moc v štáte nemá byť nikým a ničím obmedzovaná. V závere práce Kollár skritizoval staršie privilégia šľachty, najmä neplatenie daní na podklade povinnosti slúžiť v kráľovskej armáde.

Kritike podrobil aj zbierku obyčajového práva Tripartitum, prispievajúcu k zvýšeniu útlaku poddaných, na ktorých šľachta postupne presúvala všetky dávky a povinnosti. Týmto útokmi Kollár napádal samotné základy dobovej spoločnosti, charakterizované hlavne nespravodlivým rozdelením daní a povinností. V podobnom duchu sa niesli aj niektoré ďalšie Kollárove historicko-právne diela. Napríklad v roku 1772 publikoval dielo, obhajujúce nároky uhorského panovníka na novozískané územie Haliče, ktorá pripadla monarchii po prvom delení Poľska.

Mária Terézia sa ku koncu života sústreďovala najmä na školské reformy (wikipedia.org)

Keď 18. júna 1772 umrel riaditeľ Dvorskej knižnice Gerard van Swieten, Mária Terézia za jej riaditeľa vymenovala Kollára. Tým sa stal ešte bližším radcom panovníčky, a to najmä pre otázky vzdelávania a reformu školstva. V januári 1774 ho Mária Terézia vymenovala za člena Dvorskej študijnej komisie, ktorej úlohou malo byť vypracovanie návrhu na zriadenie vedeckej akadémie a na reformu gymnázií. O niekoľko mesiacov Kollár predložil panovníčke učebnú osnovu nižších latinských škôl (gymnázii) a o rok neskôr v študijnej komisii predniesol návrh na úpravu výchovy stredoškolských profesorov. Jeho návrhy boli veľmi pokrokové a dalo by sa povedať, že ich cieľom malo byť širšie sprístupnenie vzdelávania, odstránenie pasívneho memorovania a zároveň väčšia humanizácia v stredoškolskom vzdelávaní (Kollár napríklad odmietal telesné tresty).

Nie všetky jeho návrhy boli uvedené do praxe, ale určite kreovali základy veľkej školskej reformy.

Nie všetky jeho návrhy boli uvedené do praxe, ale určite kreovali základy veľkej školskej reformy, ktorá mala unifikovať a zefektívniť systém štátneho školstva. Je stále sporné, do akej miery Kollár prispel k najvýznamnejšej reforme vzdelávania počas vlády Márie Terézie – k vládne nariadeniu z roku 1777

známemu ako Ratio educationis, ktorým sa upravovala a zjednocovala štruktúra štátnych katolíckych škôl a definovali sa učebné osnovy. Významným prínosom tohto nariadenia bol fakt, že na ľudových (elementárnych) školách učiteľ mohol používať aj jazyk, zrozumiteľný ľudu, čo na našom území umožnilo používať slovenčinu. Ak aj nebol autorom jednotlivých častí Ratia, niektoré jeho myšlienky sa v jeho texte odrážajú.

K neúspešným Kollárovým návrhom môžeme zaradiť aj projekt založenia vedeckej spoločnosti s názvom „Societas litteraria“, ktorá pre odpor cirkevných kruhov nebola realizovaná. V 70. rokoch teda Kollár aspoň vydával dvojtyždenník Privilegierte Anzeigen (Výsadné oznamy), ktorý ponúkal prehľad najnovších vedeckých poznatkov a objavov. V roku 1778 vznikla najmä Kollárovou zásluhou viedenská Akadémia orientálnych jazykov, inštitúcia, ktorá pripravovala do praxe hlavne kariérnych diplomatov. Rozsah jeho aktivít bol teda naozaj obdivuhodný. Kollár pokračoval vo vedeckom bádani až do konca svojho života.

Súkromie

Relatívne málo sa však vie o Kollárovom súkromnom živote. Vieme, že bol ženatý, ale meno manželky nepoznáme. Keď sa manželom v roku 1773 narodilo jediné dieťa, Mária Terézia sa stala krstnou matkou malej Terézie. Kollárova manželka zomrela asi po ťažkom pôrode a Mária Terézia sa ochotne podujala zabezpečiť výchovu dieťaťa. Začiatkom roka 1774 však zomrelo aj dieťa. Z jedného krátkeho nekrológu vieme, že Kollár býval v centre Viedne vedľa Dómu sv. Štefana na námestí Stock-am-Eisen a že o domácnosť sa mu starala jedna z neterí. Čiastočne sa zmenili aj jeho majetkové pomery. V roku 1775 dostal od Márie Terézie ako odmenu za verné služby menší majetok v lokalite Keresztény (dnes lokalita Egyházaskapu) v Šopronskej stolici a v roku 1777 mu novou erbovou listinou bolo obnovené stratené šľachtictvo. Vyčerpávajúca vedecká práca a pravdepodobne zhoršujúci sa zdravotný stav však viedli k náhlemu úmrtiu, pravdepodobne na infarkt. Kollár mu podľahol 10. júla 1783 ako 65-ročný. Bol pochovaný v krypte Dómu sv. Štefana vo Viedni.

REFERENCIE

- Constant von Wurzbach, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich... Zwölfter Theil. 1864., s.324
Záznam o úmrtí v matrike farnosti Viedeň – Sv. Štefan; str. 02-Tod_0332; podľa záznamu bol 12. júla pochovaný vo svätostefánskej krypte
Slovenský Sokrates Adam František Kollár sa narodil pred 300 rokmi [online]. volksgruppen.orf.at, [cit. 2019-08-02]. Dostupné online.
https://sk.wikipedia.org/wiki/Adam_Franti%C5%A1ek_Koll%C3%A1r

LITERATÚRA

- Slovenský biografický slovník
CSIZMADIA, Ándor: Zápas Adama Františka Kollára s uhorskou šľachtou. In: Historický časopis, roč. XII, 1964, č. 2., s. 215 – 236.
KUNEC, Patrik: V službách Márie Terézie : Adam František Kollár – učenc z Terchovej. In: Historická revue, roč. XXVIII, 2017, č. 5, s. 60 – 63.
TIBENSKÝ, Ján. Slovenský Sokrates : život a dielo Adama Františka Kollára. 1. vyd. Bratislava : Tatran, 1983. 143 s. (Korene; zv. 13.)

EXTERNÉ ODKAZY

- Záznam o narodení a krste v matrikepokrstený ako Adamus Kolarik
Regionálne osobnosti VKMK – zdroj, z ktorého pôvodne čerpal tento článok.
<http://adamfrantisekkollar.blogspot.sk/>
Slovenský Sokrates: Ako to Adam František Kollár dotiahol z Terchovej až na viedenský dvor (Patrik Kunec)

Velká ozdoba Uhorska – Matej Bel

Dňa 24. 3. 1684 sa v Očovej, neďaleko Zvolena, narodil slovenský evanjelický kňaz, pedagóg, publicista a polyhistor Matej Bel. Vo svojej dobe patril k najvýraznejším predstaviteľom osvietenstva v Uhorsku. Premimoriadnu erudíciu bol ovenčený prívlastkom Velká ozdoba Uhorska. Bol autorom a zostavovateľom desiatok významných vedeckých prác, z ktorých najvýznamnejšie dielopredstavujú *Historicko-zemepisné Vedomosti o súvekom Uhorsku (Notitia Hungariae novae historico-geographica)*. V ňom spoločne so spolupracovníkmi prezentoval v latinčine vlastivedné a historické opisy vtedajších uhorských stolíc. K prezentácii tohto výnimočného diela obsahujúceho mnohé cenné poznatky o Slovensku prispelo významnou mierou i Kysucké múzeum, ktoré v rokoch 2013 – 2019 vydalo 6 častí z Belových Vedomostí. V uvedenom období vyšli v bilingválnej slovensko-latinskej edícii opisy Trenčianskej, Liptovskej, Oravskej, Turčianskej, Zvolenskej a Tekovskej stolice.

Kto bol Matej Bel – (prehľad od AI)

Matej Bel bol slovenským kňazom, pedagógom a polyhistorom, ktorý si vyslúžil prívlastok Velká ozdoba Uhorska vďaka svojej mimoriadnej erudícii a rozsiahlemu vedeckému dielu bol jedným z najvýznamnejších predstaviteľov osvietenstva v Uhorsku a jeho hlavným životným dielom bol rozsiahly projekt vlastivedného a historicko-geografického výskumu Uhorska.

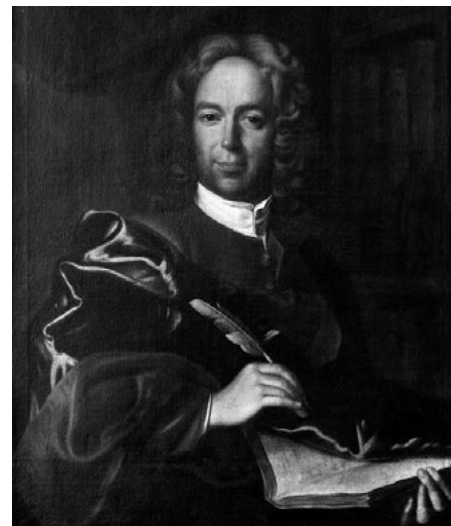
- Bol slovenský polyhistor, encyklopedista, pedagóg, evanjelický kazateľ a publicista.
- Bol priekopníkom slovenského osvietenstva a jedným z najvýznamnejších európskych vedcov 18. storočia.
- Prečo sa mu hovorilo „Velká ozdoba Uhorska“? Tento prívlastok získal pre svoju mimoriadnu rozhladenosť a vedecké dielo.
- Jeho hlavným celoživotným dielom bol projekt Notitia Hungariae novae historico-geographica

(Historicko-zemepisné vedomosti o súvekom Uhorsku), ktorý zhromažďoval poznatky o Uhorsku na základe spolupráce s mnohými odborníkmi.

Význam jeho práce

- Jeho dielo obsahuje cenné historické, geografické, etnické a sociálne informácie o Uhorskom kráľovstve, najmä o územiach dnešného Slovenska.
- Jeho práca vyšla v rokoch 1735-1742 a je významným zdrojom informácií o minulosti regiónu.
- Bol členom učených spoločností v Londýne, Berlíne a Olomouci.

Matej Bel (* 22. marec 1684, Očová – † 29. august 1749, Bratislava) bol slovenský polyhistor, encyklopedista, pedagóg, evanjelický kazateľ, priekopník slovenského osvietenstva, jeden z najvýznamnejších európskych vedcov 18. storočia, zakladateľ modernej vlastivedy v Uhorsku a vzor francúzskeho encyklopedistu Denisa Diderota. Zdroje ho označujú

Matej Bel (1684–1749)

buď ako slovenskú, alebo ako slovensko-maďarskú, alebo ako uhorskú osobnosť. Zo strany oboch rodičov bol príslušníkom zemianskeho stavu.

Vo vedeckej práci presadzoval moderné metódy — kolektívnu prácu, postup podľa stanoveného plánu, štúdium prameňov a archívov a kritický postoj k faktom. V tomto ohľade už prekonal aj osvietencov.

Mená

Slovenské meno sa uvádza aj ako Matej Bel z Očovej alebo Matej Bel Funtík. V súčasnej maďarčine je nazývaný ako Bél Mátyás, v nemčine Matthias Bel, v latinčine Matthias Belius. Jeho prímene bolo Funtík a jeho pseudonymá boli Bujdosó Magyarfi, Meliboeus, Mit Beter, Milovník Bedlivý, Manželúv Bedlivý Ctitel, Milovník Božích Prikázaní a Milovník Božieho slova. Po smrti ho nazývali Magnum decus Hungariae (doslova Velká ozdoba Uhorska).

Pôvod

O pôvode Belovho otca, ktorý sa volal Matej Bel-Funtík, zdroje (pravdepodobne jednotne) uvádzajú, že bol Slovák, povoláním roľník a zároveň másiar.

J. Tibenský pôvod rodiny z otcovej strany rozvádza nasledovne: Z ...prameňov...vieme, že táto

rodina mala v Očovej veľmi starý pôvod a jej prví príslušníci sú tu doložení už v polovici 15. storočia. Jej príslušníci sa ...v písomnostiach uvádzajú rôznym spôsobom (Bel, Beel, Bil, Biely a pod.), ako to bolo v starších storočiach pri neustálenosti priezvisk bežným zvykom. Na spôsob písania mena rodiny mal, pravda, vplyv aj pôvod pisárov. Maďarskí pisári jej meno písali zväčša podľa maďarskej výslovnosti (Beel, Bél, Bil), slovenskí zasa podľa slovenského znenia (Bel, Biel, Biely). V prvom urbárskom súpise víglašského panstva, ku ktorému Očová od počiatku patrila, z r. 1636 sa stretáme už s tromi rodinami Belovcov ...Roku 1639 sa víglašské panstvo dostalo do vlastníctva rodiny Csákyovcov...tak sa dostala aj v Očovej do zálohu takmer tretina usadlostí, medzi nimi aj Belovská usadlosť, spolu s jej užívateľmi, ktorú za poskytnutú pôžičku dostala do zálohu rodina Šóšovcov z Poltára. Preto sa ani s príslušníkmi rodiny Belovcov v urbárskych súpisoch z čias držby víglašského panstva Csákyovcami a ani ich nástupcami Esterházyovcami (ktorí Belovskú usadlosť zo zálohu nevymenili) nestretávame.

Až v urbári víglašovského panstva z roku 1678 stretáme sa s menom otca M. Bela, Matejom Funtíkom, nie však ako s poddaným Esterházyovcov, ale len ako s prenajímcom štvrtiny opustenej Petrušovskej usadlosti, ktorá im patrila. Túto usadlosť mal Belov otec v prenájme ešte aj roku 1688 (platil od nej ročne 4 toliare a 2 merice ovsu) a potom ju získal aj trvale do úžitku. V oboch prípadoch sa Belov otec uvádza iba pod menom Matej Funtík a aj štvrtinovú usadlosť, ktorú získal do úžitku sa potom volala Funtíkovská. Niektorí autori na základe toho usudzovali, že aj Matej Bel sa pôvodným menom volal Funtík a až neskôr si zmenil meno na Bel. Belov otec bol však tiež príslušníkom rodiny Belovcov a meno Funtík bolo len jeho príménom alebo prezývkom, ktorá ho mala odlišiť od jej ostatných členov. O tom, že to tak skutočne bolo, svedčí aj zápis v kanonickej vizitácii očovskej fary a kostola z roku 1696, kde sa medzi dlžníkmi za prenájom farských polí uvádza pod menom Matej Biel, ináč nazývaný Funtík (Matthias Biel alias Funtik). Vznik prezývka Belovho otca sa doteraz vysvetľoval v súvislosti s jeho másiarskym povolaním, ktoré vykonával popri roľníctve. Ako másiar vážil vraj mäso malými funtmi (funt bol v tom čase najbežnejšou jednotkou hmotnosti, ako dnes kg), za čo dostal posmešnú prezývku Funtík. Takýto výklad je však málo pravdepodobný. Už aj preto, že rodina

s priezviskom Funtík je v Očovej doložená dávno predtým, než sa Belov otec stal mäsiarom. Už roku 1665 založil napr. Ladislav Csáky svojich štyroch poddaných v Očovej tunajšiemu zemanovi Jurajovi Holecovi za pôžičku za pôžičku 500 zlatých a medzi nimi bol aj Juraj Funtík, hospodáriaci na štvrtinovej usadlosti. Vznik prezývky Belovho otca vyplynul teda skôr z jeho vzťahu k tejto Funtíkovskej rodine. Buď sa dostal s ňou do príbuzenstva (jeho matka mohla napr. pochádzať z tejto rodiny) alebo nejakým spôsobom získal jej usadlosť... Belov otec žil potom v Očovej do roku 1702... M. Bel v jednom zo svojich listov uviedol, že keď sa v roku 1702 vrátil zo štúdií v Pápe domova, ležal jeho otec už na smrteľnej posteli a čoskoro zomrel.... Posledným príslušníkom rodiny Belovcov, s ktorým sa v Očovej roku 1717 naposledy stretáme bol [ďalší] Matej Biel alebo Biely... Roku 1717 však ušiel do Novohradskej stolice a rodina Belovcov v Očovej celkom zanikla. Rodné meno matky (t.j. Alžbety Belovej) je v moderných slovenských textoch uvádzané ako Alžbeta Česneková /Cesnaková/ Česnegiová/Cesneková (prípadne Alžbeta Belová-Cesneková a pod.), v moderných maďarských textoch ako Cseszneki Erzsébet resp. staršie Cseszney Erzsébet. O jej etnickom pôvode pozri aj citáty vyššie. Tibenský o jej pôvode píše: Matka Alžbeta, rod. Česneková, mala podľa hypotéz maďarskej historiografie, ktoré sa neopierajú o konkrétny doklad, maďarský pôvod; o niekoľko strán ďalej uvádza: O matke M. Bela z jeho vlastného údaju vieme, že sa volala Alžbeta, rodená Česneková (Czesnek). Jej pôvod sa však nikde neuvádza. Nepochádzala však z Očovej, lebo tam sa takéto meno nevyskytovalo. Podľa skomoleného odpisu jej priezviska neskoršími autormi vo forme Czeszney sa potom usudzovalo, že by mohla byť Maďarkou zemianskeho pôvodu. Pre takéto názory niet však v prameňoch nijakej opory. Skôr sa zdá, že bola poddanskou dcérou a pochádzala pravdepodobne z Novohradu, pretože odtiaľ slovenskí žiaci s priezviskom Cesnak študovali ešte aj v prvej polovici 18. storočia na gymnáziu v Štítniku. Aj keď vieme, že prežila smrť svojho manžela, dátum jej úmrtia sa dosiaľ nepodarilo zistiť. Inde sa uvádza, že vo vlastnom živote Bel uviedol matku v podobe Elisabetha Czeszney. Tento text (Archivované 2016-03-04 na Wayback Machine) tvrdí, že pochádzala z Vesprému.

Národné povedomie, postoje, označenie ako Uhor

Encyklopédia Slovenska uvádza, že bol uhorský patriot, vlastenec v dobovom poňatí, no zároveň aj uvedomelý Slovák a Slovan. V Notitiách i v ostatných dielach vyzdvihol kladné vlastnosti slovenského ľudu, najmä pracovitosť a podnikavosť, obhajoval starobylosť slovenského národa v dobovom poňatí, jeho veľkosť a rozšírenosť v Európe, ako aj autochtonnosť Slovákov v Uhorsku. V úvode Doležalovej Grammatica slavo-bohemica zhrnul názory starších i súčasných historikov, ako aj svoje, na minulosť Slovanov a Slovákov, na slovenský jazyk a jeho nárečia, vyzdvihoval češtinu-bibličtinu, ktorú používali Slováci. Peter Cabada píše, že sa ako uhorský vlastenec nestotožňoval úplne s dobovým patriotizmom uhorskej šľachty. [a]...venoval veľké úsilie vzájomnému porozumeniu a zblíženiu národov Uhorska.

Jeho rodina bola nemecká, synovia sa stali nemeckými vzdelancami, ako farár nemeckej cirkvi sazameral na dejiny a súveky stav Nemcov v Uhorsku. Za vládnuci národ považoval Bel Maďarov, resp. maďarskú šľachtu; v prospech maďarskej kultúry vykonal najviac v oblasti histórie, jazyka a kultúry... Slovenské povedomie prejavil vo viacerých svojich dielach: V Notitiách vyzdvihol populačnú silu, pracovitosť a podnikavosť slovenského ľudu, pri opise národnostných bojov v mestách očividne podporoval Slovákov proti nemeckému patriciátu, vyzdvihol schopnosť slovenských vzdelancov plebejského pôvodu (...), bránil autochtonnosť a rovnoprávnosť Slovákov v Uhorsku. V úvode k...Grammatica Slavo-bohemica vysoko ocenil češtinu-bibličtinu...Nemalú pozornosť, najmä v Notitiách, venoval aj histórii a dobovému stavu Rusínov-Ukrajincov.

Podľa E. Kowalskej Mateja Bela vníma slovenská historiografia ako autoritu okrem iného v oblasti histórie a jazykovedy a autora, ktorý prispel k formovaniu názorov na minulosť Slovákov... Slovákov považoval za pôvodné obyvateľstvo Panónie, za potomkov starovekých Jazygov a Sarmatov, ktorí splynuli so Slovanmi. Vyzdvihoval ich podiel na budovaní Uhorského kráľovstva, a najmä dlhú cirkevnú tradíciu, založenú misiou Cyrila a Metoda. S tým súvisela aj jeho nadšená chvála slovenského jazyka.... Bel však nebol propagátorom (proto)nacionalizmu – rovnakú pozornosť venoval skúmaniu dejín a jazyka aj Maďarov a Nemcov, ktorým adresoval okrem historických aj jazykovedné práce (učebnice maďarčiny, nemčiny).

Pre vzdelanca danej doby bolo dôležitejšie ako jeho vlastný etnický pôvod (sám Bel pochádzal so slovenskej rodiny zo stredného Slovenska) vedomie, že vďaka svojim aktivitám patrí k duchovnej elite spoločnosti a má podiel na jej utváraní, či už cez vedecké alebo literárne diela.

Bel o sebe vyhlásil: „lingua Slavus, natione Hungarus, eruditione Germanus.“, t.j. jazykom Slovák (Slovan), národom Uhor (Maďar) a vzdelaním Nemec (Germán).

Tento nemecký text uvádza: Bel bol Uhor, t.j. príslušník Uhorského kráľovstva. Nebol však renegátom alebo kozmopolitom. Ako Uhor je Bel označený aj v slovenskom preklade dvoch (latinských?) dobových listov z Nemecka.

Matej Bel má heslo v Encyklopédii archeológie z roku 1986, v ktorom je uvedené aj toto hodnotenie: Pre jeho presvedčenie o starobylosti a autochtonnosti slovenského ľudu sa na jeho dielo často obracala pozornosť slovenských národovcov v 18. a 19. storočí.

Hodnotenie v literatúre

Ako Slováka ho označujú napr.:

- Encyclopaedia Beliana, ktorá je podľa M. Bela aj pomenovaná: slovenský polyhistor, pedagóg, kazateľ...
- Ján Tibenský, historik SAV, odborník na slovenské historické osobnosti a autor viacerých Belových životopisov: Matej Bel slovenský geograf (to je priamo názov knihy z roku 1984) a znova: M. Bel ako Slovák bol dobovo národne uvedomelý a ako spisovateľ sa zaslúžil aj o rozvoj slovenskej národnej kultúry.
- Encyklopédia jazykovedy: slovenský polyhistor, autor viacerých gramatických prác...
- R. Brtáň: BEL Matej sa narodil....ako syn mäsiara Mateja Bela (alebo Biela), ktorého prezývali aj Funtík (azda od vázenia mäsa na funty). Matka Alžbeta Česneková bola tiež Slovenka. Bel bol teda rodený Slovák.

Jeho slovenský pôvod spomínajú napr.:

- Reprezentačný biografický lexikón Slovenska: svoj slovenský pôvod a povedomie prejavil v mnohých prácach
- Dušan Kováč, historik SAV: ...učenec slovenského pôvodu, ktorý venoval významnú časť svojho náčrtu uhorských dejín (Hungariae antiquae et novae

prodomus, 1723) vývoju slovenského etnika.

- Eva Kowalská, historička SAV: Bel pochádzal so slovenskej rodiny zo stredného Slovenska
- Brockhaus Enzyklopädie: K svojmu slovenskému pôvodu sa hlásil aj polyhistor Mataj Bel (* 1684 † 1749), ktorý... (preklep v mene je v origináli) Ako dieťa Slováka a Maďarky ho označuje napr.: Eugen Jóna, slovenský slovakista: otec Matej s prezývkou Funtík bol Slovák, matka Alžbeta, rodená Cesnaková (maď. Cseszneky), bola asi zemianka a Maďarka.
- nešpecifikovaný autor v Magyar irodalom története: Pochádzal zo spolovice slovenskej, spolovice maďarskej remeselníckej rodiny
- autor v článku písanom po anglicky v maďarskom časopise (meno autora článku nie je v náhlade uvedeného): Veľký učenec Uhorska pochádzajúci čiastočne z maďarskej [Hungarian], čiastočne zo slovenskej krvi, bol najčistejší [?] Uhor/[?]Maďar [Hungarian], ktorý...

Rôzne indiferentné postoje zaujímajú napr.:

- Iván Boldizsár, maďarský spisovateľ a novinár: ... napríklad nemôžeme považovať za Maďara, Slováka alebo Nemca – pri modernom prisúdení národnosti – Mátyasa Bela (Mathiasa alebo Mateja Bela), ktorý svoje učené diela písal vo viacerých jazykoch...
 - Erika Juríková, slovenská filologička a historička, v anglicky písanom článku: Matej Bel, osoba, ktorá bola neoddeliteľnou súčasťou kultúrnych dejín slovenského a [?] maďarského/[?] juhorskeho [Hungarian] národa. Maďari sa k nemu hlásia dnes (nepriamo) tým, že ho vedú v rôznych encyklopedických textoch, ktorých predmetom sú podľa názvu diela osoby s prívlastkom „magyar“ (maďarský/uhorský), hoci samotné články sa potom výslovne jeho pôvodom nezaoberajú. Tak je to napr. v Magyar életrajzi lexikon (Maďarský biografický lexikon) alebo vo webovej encyklopédii A magyar hegymászás és turizmus arcképcsarnoka (Maďarská galéria portrétov horolezectva a turizmu)
- O označovaní Bela ako Uhor/uhorský pozri nižšie životopis, Bel bol žiakom rôznych súkromných škôl v Lučenci, potom v Kalinove a Dolnej Strehovej. Rodičia podporovali Mateja v štúdiách. Tak sa v roku 1695 dostal na banskobystrické gymnázium, potom na gymnázium do Bratislavy, ďalej do Ve-

sprému a do Pápy. V roku 1704 sa vrátil do Banskej Bystrice, kde zmaturoval. Vďaka týmto cestám mladý Matej spoznal rôzne kúty Uhorska, ich zemepis, faunu a flóru. Na cestách spoznával ľudí, ich zvyky a obyčaje. Po maturite išiel študovať filozofiu a teológiu na Univerzitu v Halle. Bol mimoriadne snaživým študentom, čo postrehli aj jeho učители. Svedomite a zodpovedne sa pripravoval na skúšky. Nechcel sklamať otca. Bol ďaleko od domova a vedel si vážiť vynaložené úsilie rodičov, ktorí mu dôverovali a jeho štúdium finančne podporovali. Už počas štúdia sa prejavili jeho všestranné záujmy: popri teológii ho zaujala filozofia, medicína, prírodné vedy, jazyky a nové pedagogické smery. Štúdium v Halle ukončil v roku 1707. Vracal sa domov šťastný, plný elánu, aby nadobudnuté poznatky mohol odovzdávať ďalším generáciám. Mladý Matej pobudol doma iba krátko. V roku 1708 sa stal prorektorom a v roku 1710 rektorom Evanjelického gymnázia v Banskej Bystrici. V Banskej Bystrici vyučoval orientálne jazyky a bol aj evanjelickým kazateľom. Od roku 1714 bol rektorom lýcea v Bratislave, ktoré práve pod jeho vedením patrilo k najnavštevovanejším školám v Uhorsku. Pôsobil tu v duchu tzv. pedagogického realizmu (vyplyvajúceho z pietizmu), ktorý spoznal v Nemecku: zmernizoval latinsko-humanistickú školu, zaviedol vyučovanie domáceho jazyka a tzv. reálnych predmetov (napr. fyzika, botanika, ručné práce a najmä geografia). Zásady pietizmu uplatňoval najmä v organizácii školstva, didaktike a metodike. Od roku 1719 bol farárom nemeckej evanjelickej cirkvi v Bratislave. Roku 1735 pripravil koncept na založenie Uhorskej učenej spoločnosti v Bratislave, ktorej tiež vydávať časopis *Observationes Posonienses* (Bratislavské pozorovania). Uskutočnila sa prípravná schôdza spoločnosti, ale projekt potom zanikol kvôli jezuitom, (ktorých Bel charakterizoval slovami: „(spoločnosť) bola prerušená a zničená tými, ktorí si o sebe myslia, že sú jedinými vecami“). Od roku 1748 bol Matej Bel na dôchodku. Zomrel nečakane na mŕtvicu po návrate do Bratislavy z rakúskych kúpeľov Altenburg, kde sa liečil.

Filozofia a postoje

V časoch Belových štúdií v Halle prevládala protischolastický duch, ktorý sa prelínal s raným osvietenstvom a pietizmom (protestantizmus zdôrazňujúci citovú a morálnu stránku náboženstva). Na ružomerskej synode v roku 1709 bol pietizmus,

najmä zásluhou Daniela Krmana, odsúdený a zakázaný, no Bel zostal trvalým, aj keď umierneným prívržencom tohto náboženského prúdu. Jeho zásluhou sa stala Bratislava akýmsi uhorským centrom pietizmu. Skryto bol zaujatý proti Habsburgovcom. Nečudo, že verejne podporoval Františka II. Rákociho, ktorý dával protestantom možnosti náboženských slobôd. Ako prívrženca Františka II. Rákociho Mateja Bela v roku 1709 v Banskej Bystrici generál Heister odsúdil za buričstvo na trest smrti. Napokon ho omilostili. V roku 1720 bol Bel v očiach neprajníkov obvinený kvôli jeho študijným cestám. Vyčítali mu, že skúma ekonomické využitie jednotlivých lokalít pre špiónáž cudzích mocností. Obvinenia odmietol a ubránil sa. Viedenský cisársky dvor uznal vedeckú činnosť Mateja Bela a samotný cisár Karol VI. financoval vydávanie jeho vlastivedných prác. Aj vysoká katolícka cirkevná hierarchia mnohonárodného Uhorska vydávanie historických prameňov podporovala. Matej Bel bol významnaný zlatou medailou, na ktorej bol portrét pápeža Klementa XII.

Vplyvy

Za vedecké zásluhy dostal veľa pôct od učených spoločností doma aj za hranicami, ktoré ho zvolili za svojho člena (Olomouc – Societas incognitorum, Petrohrad, Jena – Societas latina (Latinská spoločnosť), Berlínska akadémia vied, Londýn – Kráľovská spoločnosť). Jeho meno nesie Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Základná škola s materskou školou Mateja Bela Funtíka v Očovej a Encyclopaedia Beliana. Pri príležitosti 300. výročia jeho narodenia zaradili jeho meno do kalendára UNESCO na rok 1984. V jeho rodisku je pomník od J. Kulicha. Ján Kupecký vytvoril známy Belov portrét, ktorého originál sa nezachoval (len kópia). Bel je hrdinom divadelnej hry Jána Soloviča *Zvon bez veže* a knihy Jozefa Fraňa *Múdry Matej*. V roku 2001 bola na jeho počesť pomenovaná planétka (22644) Matejbel. V roku 2014 vyrobila RTVS 40 minútový dokumentárny film *MATEJ BEL* nakrúcaný v Rakúsku, Maďarsku a na Slovensku. Autorom scenára je Miloslav Gdovin, režia filmu Fedor Bartko.

Matej Bel na poštovej známke

Tvorba

Je autorom asi 50 diel, štúdií a článkov v latinčine, nemčine, maďarčine a v biblickej češtine. Zaoberal sa históriou, geografiou, národopisom, uhorskou literatúrou a kultúrou, jazykovedou, ekonomikou a prírodnými vedami. Jeho dielo je zaujímavé tým, že sa často špeciálne zaoberá spôsobom života a vlastností Slovákov a s istým obdivom hovorí o prirodzenom nadaní a pracovitosti Slovákov. Dopisoval si s mnohými významnými zahraničnými učencami. Vedecké práce publikoval najmä v zahraničí. Očami európskeho encyklopedistu pozeral na rozvoj vedy, školstva, filozofiu, jazykovedu a národopis Uhorska. Bel skladal aj duchovné piesne a písal poéziu.

Dielo

- 1721 / 1722 Bratislavské noviny (*Nova Posoniensia*), z jeho iniciatívy vychádzali tieto prvé pravidelne vychádzajúce noviny v Uhorsku
- 1723 Posol (príp. Úvod do dejín) dávneho a súvekého Uhorska (*Hungariae antiquae et novae prodromus*), (Norimberg) tu analyzuje vedecký výskum historického, národopisného, zemepisného a jazykového rozvoja v Uhorsku a podáva podrobný plán na preskúmanie týchto stránok Uhorska. Nájdeme tu aj ukážky zemepisného spracovania (o Demänovských jaskyniach, Sklených Tepliciach)
- 1735 / 1742 *Notitia Hungariae novae historico-geographica* (Historické a zemepisné vedomosti o súvekom Uhorsku) (Viedeň) Belovo životné dielo. Obsahuje zemepisné, národopisné, historické a prírodovedecké poznatky z niektorých uhorských stolíc (Bratislavskej, Turčianskej, Liptovskej a iných). Zvýraznil tu osobitosť Slovákov, ktorých považoval za potomkov kniežaťa Pribinu, kniežaťa Svätopluka atď. V práci na tomto diele mu pomáhali Andrej Hermann, banskobystriický lekár Otto Karol Moller, spišský matematik Pavol Kray, kežmarský rektor Juraj Bohuš, prírodovedec Juraj Buchholz, Ján Matolai zo Zolnej a dielo bolo doplnené ilustráciami mnohých máp, pohľadmi vedút, ktoré do medirytiny stvárnil slovenský geograf Samuel Mikovíni (1700 – 1750), profesor Vysokej školy baníckej a lesníckej v Banskej Štiavnici. Dielo *Noticia* je koncipované podľa jednotlivých stolíc s jednotnou štruktúrou. Delilo sa na všeobecnú a na špeciálnu časť. Najprv boli uvedené prírodovedné a zemepisné údaje, potom obyvateľstvo, správne inštitúcie, šľachtické rody a rodiny a osobitne sa písalo o slobodných kráľovských mestách, poddanských mestečkách, hradoch a kaštieloch. Špeciálnu časť uzatvárala mapka ciest každej stolice od Samuela Mikovíniho. V štyroch zväzkoch, ktoré vyšli tlačou (s podporou cisára Karola VI.), stihol prebrať 10 stolíc, predovšetkým z územia Slovenska. Ostatné zostalo v rukopisnej podobe. Roku 1767 ich od Belovej vdovy kúpil kľužský biskup Jozef Batáni, ale pri prevoze roku 1770 po Dunaji sa člň prevrhol a rukopisy sa vážne poškodili.
- 1735 a 1746 *Príprava k dejinám Uhorska* (*Adparatus ad historiam Hungariae*), zhromaždil dôležité historické pramene k dejinám Uhorska
- 1753 boli vydané jeho prednášky, ktoré sa ako učebnice používali až do konca 18. storočia.
- učebnica maďarčiny
- učebnica latinčiny
- učebnica rétoriky
- Na vydanie upravil latinskú gramatiku K. Cellaria so štvorjazyčným slovníkom
- úvody k iným knihám, najmä k dielu *Gramatika slovenskočešská* Pavla Doležala (1746), kde Bel podal členenie slovanských jazykov a s uznaním sa vyjadril o slovenčine, ktorá v ničom nezaostáva za svetovými jazykmi
- 1753 *Zemepisná príručka Uhorska* (*Compendium Hungariae geographicum*), vydal ju Ján Tomka-Sásky po Belovej smrti; je to kvalitný výber z Belovho diela *Literatúra*
- Tibenský, Ján: *Výskum života a diela Mateja Bela na širších a pevnejších základoch*. In: *Historický časopis*, roč. 43, 1995, č. 2, s. 230 – 245.

Pamätník Mateja Bela v Očovej
.....

- Vyvíjalová Mária: Matej Bel a idea občianskej spoločnosti. Martin : Matica slovenská, 2001, 268 s. ISBN 80-7090-627-8 Externé odkazy
- Bel, Matthias (Bél Mátyás): Notitia Hungariae novae historico-geographica... Comitatum ineditorum Tomus II. in quo continentur... Comitatus Soproniensis, Castriferrei, Szaladiensis et Veszprimiensis. Ed. Gregorius Tóth. Textum recensuerunt notisque instruxerunt: Bernadett Benei (et al.) Budapestini, 2012. (Prefaces, samples from the text edition) (pdf)

- Matthias Bel: Notitia Hungariae novae historico geographica... Comitatum ineditorum tomus primus, in quo continentur... Comitatus Arvensis et Trentsiniensis. Edd. Gregorius Tóth, Ladislaus Glück, Zoltanus Gőzsy. Budapestini, 2011. (The introduction in Hungarian and in English can be read on this link) Archivované 2011-07-16 na Wayback Machine
- Tóth, Gergely: Discipuli Posenienses Matthiae Belii. Lymbus 2007. 179 – 208.
- Catalogus manuscriptorum Matthiae Bél, quae in bibliotheca Lycei Evangelici Poseniensis asservantur
- Hungariae Antiquae et Novae Prodrum, cum Specimine Quomodo in Singulis Operis Partibus Elaborandis ... z r. 1723 – dostupné v Digitálnej knižnici UKB
- Notitia Hvgariae Novae Historico-Geographica : Divisa In Partes Qvattro, Qvarvm Prima, Hvngariam Cis-Danubianam; Altera, Trans-Danubianam; Tertia, Cis-Tibiscanam; Qvarta, TransTibiscanam Viedeň : J. P. Ghelen, 1735 – 1742. – dostupné v Digitálnej knižnici UKB Obr. 1. <https://www.kysuckemuzeum.sk/sk/kysucke-muzeum-cadca/2704-matej-bel-velka-ozdoba-uhorska>

Odhalená história na trase Magna Via

(upravený úryvok z knihy *Panička z Lehoty*, 2025)

Už starší Blažej de Divéky z Diviak (1160-1230/32), zakladateľ veľkého slovenského rodu Divéky, tak, ako mu vraj pri narodení veštila vtedy známa sudička sa po rokoch zveľadovania veľkých majetkov v celej Nitrickej doline zastavil vo svojom hlavnom sídle – Diviakoch. Svojmu synovi Barlevovi a malému vnukovi Folkmarovi oznámil, že odchádza na Vyšehrad neďaleko Zlatého Pravna (dnes Nitrianske Pravno), kde ešte stále kutajú (dolujú) jeho ľudia zlato.

Vyšehrad bol ich prvým rodovým centrom, ale po veľkých nájazdoch maďarských hord, aj po zániku jeho ekonomického významu ako mýtného bodu, presunuli svoje záujmy do Diviak.

Blažej hrdlo prikázal správcovi, aby poslúchal svojho pána Barleva, a pomaly rozprával o slávnom Vyšehrade. Aby miestni vedeli u koho roky slúžia, a že aj veštba sa pomaly naplňuje, lebo on podľa tej sudby založil silný rod.

Počúvali všetci, aj Barlev so synom, hoci príbeh o Vyšehrade a obchodnej ceste Magna via už poznali a potajomky sa na seba pozreli a dôverne žmurkli.

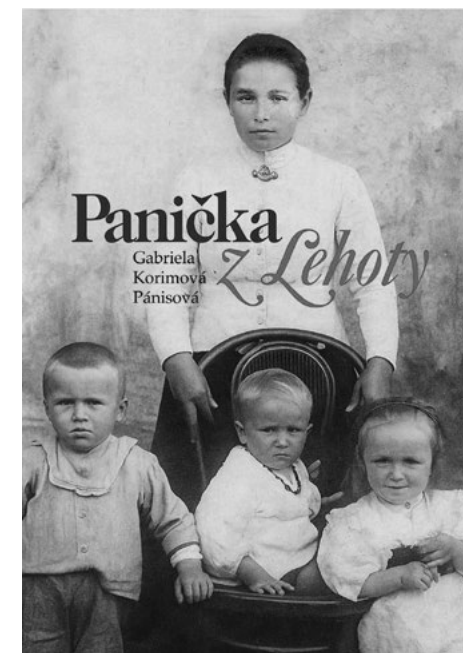
„Aký ste vy učený, tá veštkyňa mala pravdu, lebo len takýto človek vie založiť veľký rod. Ale povedzte, veľkomožný pán Blažej, vy ste v niektorom meste aj boli?“ pýtal sa jeden mladík.

„Junák, ja som prešiel celú Magna via, všade som dohadoval obchody a ľudí sem zháňal,“ natešene odpovedal Blažej, pritom sa aj patrične hrdlo posadil a vypol hrud’.

Správca majetku a ostatní čeladníci iba ticho počúvali a v duchu boli vďační, že sa narodili na takom dobrom mieste. Mnohí muži Blažej a ešte nepoznali. Ale cítili, že prišiel k nim vzácny človek.

Blažej veselo pokračoval:

„Na Vyšehrade boli už oddávna slovenské vetvy rodu Hont-Poznan a Divéky a celé desaťročia sme strážili obchodnú cestu, ktorá sa volá Magna via.

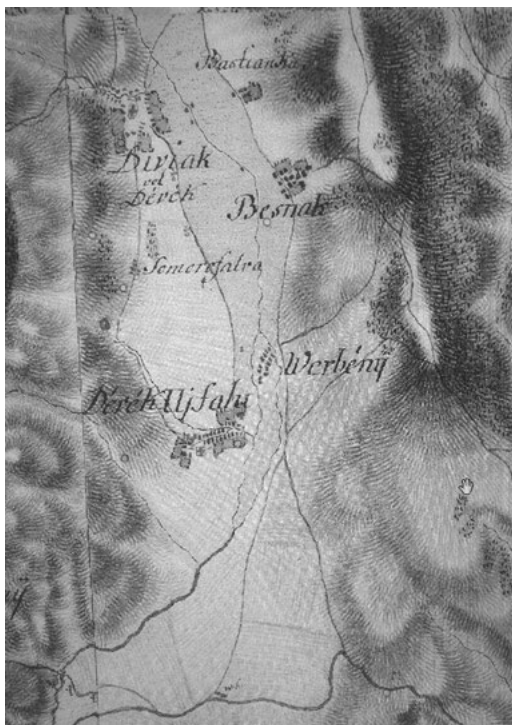
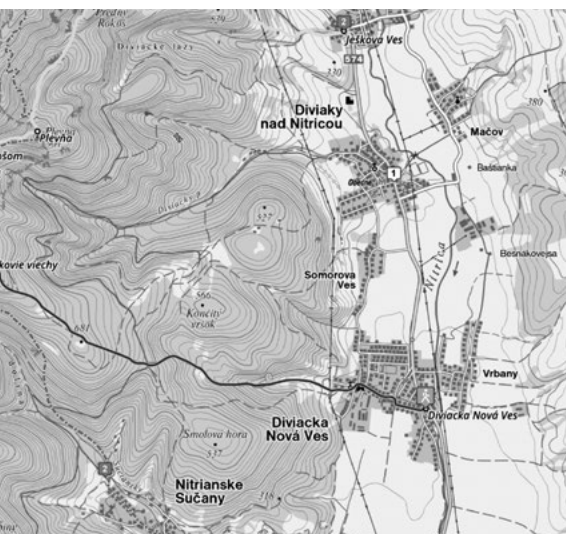

Začína vo Viedni a pri Pressburgu sa na ňu pripája južná Morava, potom pokračuje cez Trnavu, Nitru, Topoľčany, naše Diviaky, Prievidzu, Zlaté Pravno. Tu

sa postupne rozdeľuje smerom na Kremnicu a Banskú Bystricu, Zvolen až na juh Uhorská a ďalej. Aj na Handlovú a Svätý Kríž pri Hrone. Ale hlavný ťah z Prievidze pokračuje na Liptov, potom popod Tatry až do Popradu, potom juhom do Košíc, Michaloviec, Užhorodu a železničného uzla Čopu. Odtiaľ, už za čias svätého Vladimíra, viedla cesta až do Kyjeva. Z Čopu sa tiež ide dole do Debrecína a Oradey a ďalej popod Karpaty až do Sibiu, po maďarsky Nagyszeben, nemecky Hermannstadt,“ upil si Blažej trochu medoviny a pokračoval.

„My náš úsek Magny via voláme lánová cesta, lebo vedie z Diviakov do Divák Ujfalu (Diviacka Nová Ves) a odtiaľ cez veľké orané lány a horu Breziny až do Prievidze,“ radostne vysvetľoval Blažej a prútom do piesku kreslil trasu.

Po chvíli pokračoval Barlev: „Po vzácnej ceste vezieme soľ, cukor, železo, víno, medovinu, zbožie, drevo, tkaniny a všetko, čo sa dá predat a kúpiť. A viete prečo sú Diviaky a dolina, ktorú pozdĺž rieky Belianky vlastnime, také dôležité? Lebo u nás sa napája Magna via s menšou obchodnou cestou vedúcou na Valaskú Belu a cez Zliechov až do Turca a potom na Považie. Niektorí ju žartovne nazývajú Jantárová, vraj preto, že po nej chodia kupci z Poľska dolu do Uhorského kráľovstva. Darom, my sme križovatka pre dve dôležité obchodné cesty,“ dokončil syn otcov výklad.

„Diviacka dolina“ s časťou cesty Magna via (lánová cesta – červená čiara) popod šibeničný vrch – Breziny; 1.vojenské mapovanie 1783;

Pre porovnanie – turistická mapa zo súčasnosti. Cesta Magna Via viedla v tomto úseku popod Nitrianske Sučany (súčasť pohoria Strážovské vrchy)

Ing. ZUZANA VALOCKÁ, STAROSTKA OBCE ŽABOKREKY

Zemiakový deň

11. októbra 2025 sa uskutočnil v Žabokrekoch pri Martine už po 14-krát tradičný Zemiakový deň plný smiechu, zábavy a radosti

Milí čitatelia, už túto jeseň sme sa v Žabokrekoch opäť stretli pri obľúbenej tradičnej slávnosti – Zemiakovom dni 2025! Podujatie sa uskutočnilo v sobotu 11. októbra 2025 so začiatkom o 14:00 hod. v športovom areáli obce Žabokrek. Toto miesto sa dokonale hodí na organizovanie tak veľkého stretnutia priateľov a rodín na aké sa rokmi vyprofiloval sviatok gurmánov a pestovateľov zemiakov v Žabokrekoch. Zemiakový deň organizujeme od roku 2012 a je venovaný obľúbenej poľnohospodárskej plodine – zemiaku. Spája vidiecke tradície, kulinársku tvorivosť a udržiava spoločenské kontakty. V ponuke sú tradičné pochúťky: zemiakové placky, zemiakové baby, lokše, ale i netradičné variácie či inšpirácie z domácej kuchyne minulých generácií.

Okrem gastronómie je každoročne pripravený aj kultúrny program – skupiny ľudovej hudby, regionálne kapely, vystúpenia miestnych školákov, tvorivé dielne či výstavy o dedinskej histórii a kultúre. Minulé ročníky pritiahli vyše tisíc návštevníkov, ktorí mohli okrem ochutnávok spoznať zaujímavosti z dávno minulého života obce a vidieka a v „zemiakovej poradni“ získali cenné pestovateľské rady od odborníkov z Výskumného ústavu zemiakárskeho aj od Slovenského zväzu záhradkárov, ktorí na akciu vždy radi prídu. Kúsok z histórie Zemiakový deň sa stal jedným z patrónov kultúrneho života obce Žabokrek a obec ho organizuje každoročne. V roku 2025 bol organizovaný po 14 – ty krát. Korene tejto slávnosti však siahajú hlbšie do histórie – v našom regióne bol poľnohospodársky život vždy pevne spätý so zemiakom: kedysi základom obživy na vidieku. Domáce kuchyne pripravovali zemiaky v mnohých variantoch – od jednoduchého

varenia až po zložitejšie pokrmy a v každej rodine sa odovzdávali postupy a recepty z generácie na generáciu. História Žabokrekov samotných je zaujímavá: obec bola kedysi súčasťou slúžnych okresov Žilinskej župy v rokoch 1872 až 1922, pričom oblasť patrila do hospodársko-poľnohospodárskeho zázemia. Prečo prísť? Spojiť generácie: mladí aj starší nájdu spoločnú radosť v tradíciách Ochutnať chutné zemiakové jedlá a objaviť nové recepty Ponoriť sa do histórie a kultúry obce Spolu zažiť spoločenskú pohodu pri hudbe, tanci či tvorivých aktivitách Každý ročník priniesol neopakovateľnú atmosféru, bohatú kulinársku ponuku a vytvoril mnoho pekných spomienok. Tento rok bola atmosféra ešte umocnená faktom, že celý október máme v Turci daždivé počasie, chladný vietor a nízku pocitovú teplotu. Dokonca sme vážne uvažovali nad tým, že akciu zrušíme. Len deň pred jej konaním nám totiž kapela HABADEY zo Žiliny oznámila, že vystúpenie rušia, keďže predpoveď počasia nebola vôbec optimistická a jeden z členov kapely už zažil elektrický šok keď hrali v daždi ... Boli sme vo veľkých rozpakoch a zvažovali sme všetky rizikové a modelové situácie týkajúce sa už nakúpených surovín, dosahu publicity, dopad na náladu v tíme manažmentu organizátorov, lebo akciu na 90% zabezpečovali miestne spolky, ktoré tieto zemiakové dožinky využívajú aj ako možnosť získať príspevok na rozvoj svojej činnosti. Nakoniec sa stal opäť raz malý zázrak a počasie sa pridalo na našu stranu k atmosfére podpory, pomoci a priateľstva. Po celý deň síce obloha visela v skutočnej ocelovo – šedej farbe s ťažkými mrakmi nad našimi hlavami, ale nepršalo ani nefúkalo a dokonca na pár hodín vykulo aj jesenné zubaté slniečko. Zemiakový deň navštívila aj výprava z družobnej obce Zabeň v ČR a moc sme sa spolu pri plánovaní ďalších spoločných akcií nasmiali. Koniec dobrý – všetko dobré. Akciu sme zorganizovali bez akejkoľvek dotácie z vlastných zdrojov obce a náklady na jej organizovanie boli cca 200 €, takže naplňame aj ohlasovanú konsolidáciu :)

Liečivé rastliny nášho vidieka

11. časť

Mäta pieporná – L. je rastlina z čeľade hluchavkovité – Lamiaceae (Pyskaté – labiatae)

ĽUDOVÝ NÁZOV: Ľudovo je nazývaná promincla, vetrová zelina

Mäta pieporná je kríženec viacnásobný hybrid iných druhov. Podobá sa všetkým zložkám kríženia: m. dlholistej, m. okrúhlolistej, m. vodnej resp. m. klasnatej. Tieto druhy, najmä u nás najhojnejšia a voľne rastúca m. vodná (*M. aquatica* L.) nesmú byť prímiesami oficiálnej vňaťovej resp. listovej drogy. Druh *M. piperita* sa rozpadá na množstvo taxónov. Osobitný význam má forma *rubescens* Camus s červenkastými stonkami a *palescens* Camus so zelenými stonkami. Zvyšky mäty sa našli v starých egyptských hrobách. Prvé zaručené správy o mäte sú z roku 1696 od Raya. V Japonsku sa kultivuje najmä varieta mäty roľnej z ktorej sa získava mentol.

OPIS: Mäta je trvácna bylina s 30 – 100 cm vysokou štvorhrannou stonkou. Pestovaný druh dočasne divie.

LISTY: sú kríže protistojné, stopkaté, končisté, na okraji pílkovité, čepele sú holé alebo na rube na žilnatinu trocha páperisté. Rozmliadžená dužina výrazne vonia mentolom, je chladivá a má korenistú chuť.

KVETY: sú usporiadané v papraslenoch, utvárajú koncové hrubé klasy a sú súmerné, obojpohlavné, majú lysé alebo riedko chlpaté ryhované dvojpyškové kalichy, fialové alebo karmínové, lievikovité, slabodvojpyškovité koruny, štyri dvojpočetné tyčinky a vrchný semenník.

KVITNUTIE: Kvitne v júli až v septembri. Plody sú tvrdky. Rastlina je medonosná

ROZŠÍRENIE A VÝSKYT: Pestovaný druh dočasne divie. Oblubuje humózne pôdy s dostatkom vody.

POUŽÍVANÁ ČASŤ RASTLINY: Zberajú sa listy a kvitnúca vňať (*Folium menthae piperitae*)

MOŽNOSTI ZÍSKANIA: Predmetom zberu sú listy strhávané zo stoniek a vrcholcovité bylinné zakončenia – *Folium salviae* odrezávané v období pred kvetom alebo v kvete. V Japonsku sa kultivuje najmä varieta m. roľnej (*Mentha arvensis* L.)

OBSAHOVÉ LÁTKY: Zber sa robí z kvitnúcich rastlín (júl – september, materiál nesmie dlhšie ležať na kope alebo v košoch – ľahko sa zaparí. Suší sa rýchlo prirodzeným teplom v tieni za dobrého vetrania v tenkých vrstvách. možno dosušovať aj meľe – pri teplote 20–30 stupňov (nie nad 35 °C) opatrne obracať, drobí sa. Rastlina je silne aromatica. Hlavnou obsahovou látkou je silica (1–2,5 %), jej zložkami sú najmä karvón (40 – 66%), triesloviny a horčiny diosmín a hesperidín. Zber sa robí viackrát do roka tesne pred kvitnutím, vždy za sucha. Liečebný účinok spočíva predovšetkým v silici a v nej obsiahnutom mentole.

LIEČIVÉ VLASTNOSTI, ÚČINOSŤ A POUŽITIE:

Droga a silica izolovaná z čerstvej rastliny sa používa predovšetkým ako žalúdočný (stomachikum), karmínatívny (proti vetrom) a žlčopudný prostriedok. Osobitne dôležitý je účinok drogy na tvorbu a vylučovanie žlče, pre obsah mentolu aj antiseptický a protizápalový účinok. Droga aj silica má spazmolytické účinky, je chuťové korigens (zubné pasty, žuvačky a i.) Zápary sú obľúbeným prostriedkom pri žalúdočných ťažkostiach vyvolaných napríklad požitím mierne znehodnotenej stravy.

INÉ POUŽITIE: List a vňať mäty sú u nás zložkou mnohých oficiálnych čajovín (ČsL3: vetrová čajovina – *Species carminativae*). Priemyselne vyrábaných čajovín (Alvisan, Betulan, Detský čaj s rumančekom, Valofyt..., masti Borozan. Draže Laxafel, masážny roztok Herbadent.). Mentol tvorí časť zložku protireumatických mazadiel a používa sa aj proti svrbeniu.

ZDROJE:

- <https://zdravopedia.sk/prirodna-lekaren/bylinky/mata-pieporina#gallery-1>
- Jaroslav Kresánek, Jindřich Krejča: Atlas liečivých rastlín a lesných plodov, Neografia – Martin, 1977, vydanie 1, s.376–379
- Jaroslav Kresánek, Dionýz Dugas, 1985, vydavateľstvo Osveta, 320 strán, 70–048 – 85 s.266
<https://zdravopedia.sk/prirodna-lekaren/bylinky/mata-pieporina>

Storočnica filatelistov v Leviciach na trase Magna Via

Všetko so všetkým súvisí... aj filatelisti z Levíc a Magna Via. Že ako? Kým som tam neprišiel, netušil som. Ale, poďme pekne, po poriadku.

Na jesennom zasadnutí Rady Zväzu slovenských filatelistov (ZSF) sa o.i. rokovalo aj o udelení Čestného odznaku Zväzu slovenských filatelistov 3 zaslúžilým členom Klubu filatelistov 52-22 v Leviciach. Pripadla mi milá úloha, v mene predsedu Zväzu Slovenských filatelistov, RNDr. Pavla Lazara, zablažovať jubilujúcemu klubu v Leviciach k jeho storočnici, vyzdvihnúť ich aktivity v minulosti, ale aj súčasnosti, ktoré sú bohaté a môžu byť pre ďalších inšpirujúce, čo je potešiteľné, a zároveň odovzdať zväzové ocenenie 3 zaslúžilým členom tamjšieho klubu. Prvým z nich, je pán Peter Holba. Zlatý čestný

odznak ZSF si nevyslúžil tým, že je členom ZSF už 54 rokov. Je dlhoročným aktívnym funkcionárom jubilujúceho klubu a podieľal sa na organizovaní všetkých významných súťažných výstav organizovaných v Leviciach za tie roky. Stal sa z neho výnimočný filatelistický odborník a patrí medzi tých, ktorí sa zaslúžili o rozvoj organizovanej filatelie na Slovensku.

Strieborný čestný odznak ZSF dostal pán Pavel Lauko. Jeho 33 ročné členstvo bolo a je naplnené organizátorskými, aj funkcionárskymi úlohami. Vďaka aj nemu, klub v Leviciach, mal na Slovenskej filatelistickej scéne významné postavenie. Už v roku 2006 bol zvolený za člena výboru klubu, zastával

Otvorenie výstavy k 100. výročiu KF 52-22 v Leviciach a odovzdania Čestných odznakov ZSF.
Foto: M. Šajgalík

Otvorenie výstavy k 100. výročiu KF 52-22 v Leviciach a odovzdania Čestných odznakov ZSF.
Foto: M. Šajgalík

poštová známka Synagóga v Leviciach

funkciu hospodára, neskôr bol predsedom klubu. Od r. 2017 je členom Slovenskej filatelistickej akadémie. Má za sebou vyše 30 propagačných výstav, prednášky a pred ostatnými zviditeľnil aktívny levický klub originálnou myšlienkou, keď v čase pandémie, v r. 2021 zorganizoval virtuálnu výstavu pohľadníc Klubu filatelistov v Leviciach na počesť dlhoročného zberateľa – priateľa klubu zosnulého Csabu Tolnaia. Podujatia organizoval v spolupráci s Tekovským múzeom, aj mestom Levice, Mestským kultúrnym strediskom. Jeho články publikoval časopis Slovenská filatelia i Levický filatelista. V roku 2016 spracoval knižnú publikáciu „Poštová história okresu Levice“, ktorú aj súťažne vystavoval.

Bronzový čestný odznak získal Alexander Bátorovský, ktorý patrí medzi mladšiu generáciu organizovaných filatelistov. Hoci je členom ZSF iba od roku 2019, jeho doterajšie bohaté aktivity prednaznačujú, že aj v novej storočnici máme ľudí, ktorí hrdlo „ponesú vľajku klubu“ do ďalších rokov. Je aktívnym vystavovateľom, ale aj organizátorom výstav, publikuje a podieľa sa na tvorbe časopisu Levický filatelista, zároveň je členom výboru a správcom novinkovej služby.

Cestu z Nitry do Levíc, som absolvoval po trase niekdajšej Magna Via. Reálne. Netušil som, že z Levíc budem pokračovať po nej až po preprahu stanicu Štampoch – ale už len virtuálne a v rozhovore sa dotkneme jej dnešného oživovateľa a zberateľa p. doc. Jozefa Húsku. Práve v rozhovore s jedným z ocenených, p. Bátorovským, sme načali rôzne témy súvisiace s filateliou. Keď som mu predstavil

niekoľko výtlačkov časopisu Magna Via, zaspomínal, ako sa pred rokmi spolu s manželkou zastavili na Štampochu, obdivovať stavbu. Prihovorili sa k neznámemu, ktorý pracoval v záhrade.

Slovo dalo slovo – a pán domáci srdečne pozval hostí na návštevu, aj komentovanú prehliadku. Napokon, nezostalo to len pri tej jedinej návšteve...

Poštovú známku Synagóga v Leviciach vydala Slovenská pošta, a.s. dňa 2.1.2014 v rámci emisie Kultúrne dedičstvo Slovenska, ako 555. známku v novodobej histórii Slovenska. Znáмка s rozmermi 26,5 x 22 mm vytlačila Poštovní tiskárna cenin Praha a.s. v tlačových listoch po 100 známok na liste, technikou rotačnej oceľotlače v kombinácii s hĺbkotlačou, v náklade 6 000 000. Rytina známky je dielom majstra Františka Horniaka.

Národný poklad Eva Kristínová

Eva Kristínová bola slovenská herečka, členka Činohry Slovenského národného divadla. Stvárnila širokú škálu ženských postáv, od dievčenských, rozohratého „Roku na dedine“ a Felice v Goldoniho „Štyroch grobianoch“, cez jej vari najmilšiu Evu v Stodolovej Bačovej žene a Shakespearovu Lady Macbeth až po Matku Guráž, spolu približne 80, väčšinou dramatických postáv. Z jej vzťahu k ľudovej poézii, piesňam a obradom sa odvinula línia postáv slovenskej ženy – Zuza Javorová v Ženskom zákone, či Zuzka v Statkoch zmätkoch, Eva v Bačovej žene. Protipólom jej ľudových postáv boli kreácie kráľovských typov žien, kde v prednese mohla uplatniť sklony k heroickému pátosu, vzduchu a vášni – Lady Macbeth, Kleito v Atlantíde, Gertrúda v Hamletovi.... Grande Dame slovenského divadla

Odvážna žena – hrdá Slovenka – odvahu už v kolíske dostala do vienka – v tvrdých pomeroch bola vychovaná, k boju za národ odhodlaná neváhala ísť s partizánmi do boja, za slobodu, proti Nemcom vo veku 16 rokov... Hrdá dcéra odvážneho generála – nebála sa rizi ka vlastných nebezpečných krokov... Partizánska spojka, v zozname hľadaných, žena z rodu Kristinovcov, na jej slabá – vstala ... Všetky utrpenia, ktoré so sebou prinášala nová doba, pevná a nezlomená ustála. Celý život zostala skromná, znášala krivdy, hoci jej otcovi patrila by chvála...

Osud jej zavrel cestu do slobodného sveta a potom prišla nečakane nutná obeta – ota doba postavila pred novú voľbu a pre jeho nezlomnosť prišla degradácia. Rodina našla nový pevný bod žitia, doba nezmohla otca, ani dcéru frustrácia... V rodnej Nemšovej statočne zvládol otec pre obživu rodiny tvrdej práce nával, naďalej podporoval húževnato dcéru Evu v štúdiu, ba na štúdiu tvrdošijne trval... Veď od útleho detstva poznal jej temperament, schopnosti, vlastnosti a túžbu nekonečne žiť, poznal jej herecký talent, recitáciu a slov nekonečný príval...

Dvojročný kurz herectva jej krídla k rozletu poskytol a prišiel vytúžených príležitostí nekonečný rad, na ktoré túžobne čakala – Ako talent a odchovanec vysnívaného divadla sa zamestnala a v úlohách na doskách divadla samu seba nachádzala. Vždy budeme mať v pamäti, keď ako odvážna Lady Mackbeth za svoje šťastie bojovala, ktorá spoznala lásku a rozhodla sa osud do vlastných rúk si vziať – s týmto vzorom vydržala celý život neochvejne za svoje šťastie a za národ bojovať.

Stvárnila viac ako 80 postáv – bola herečkou veľkých osudov krutých a panovačných žien, v spoločenskom živote bola reprezentantkou životných bremien a premien, ktorá pri Matici vždy verne stála a krásnym prednesom k národu sa prihovárala. Proglas, Hviezdoslav a Cyrilo – metodiáda – to bola téma, ktorá ju vždy oslovovala. Príznačnými sa pre ňu stali nielen sebavedomé kráľovné, ale i ľudové roly – temperamentné, spupné a zemité dedičanky ako Eva z Bačovej ženy. Nezabudneme na televízne výkony z Kuba, Rysavej jalovice či Bičianky z doliny a to nie je ojedinelý jej skvelého herectva a nadania príklad – v komplexe hodnotenia musíme povedať – Eva Kristínová je náš národný poklad...